

Tredje årgången

2005

Rafhit

5 euro

Tidning för Rosala och Hitis med omnejd

Hitis sjöbevakning 50 år

Hitis minimaraton

Storm kring vindmöllor

Information om:
Evenemang, Service

Fullmäktige i Dragsfjärd styrs från Rosala

I januari blev det klart att Sixten Laine – röstmagnet för sfp – håller i ordförandeklubban i Dragsfjärd. Märten Nurmio fortsätter att leda kommunstyrelsen, även han på ett sfp-mandat. Valet var en framgång för sfp som lade beslag på de två viktigaste posterna, men framförallt var valet en framgång för skärgården. Inte sedan Hitis var en självständig kommun har någon från skärgården getts ett sådant förtroende. Om inte annat vittnar detta om att valet har betydelse eftersom utan de 98 rösterna i ryggen hade detta knappast varit möjligt.

Ordförandeposten är inte endast synlig, den är även inflytelserik. Genom att fullmäktigeordförande långt kan styra över dagordningen har han betydligt bättre möjligheter att initiera och bevaka frågor än en ordinarie medlem i fullmäktigeförsamlingen. Sixten har många funderingar kring aktuella frågor som är viktiga att driva under de kommande fyra åren. Vissa av dem gäller kommunen som helhet och andra mer specifikt skärgården som blivit eftersatt på många sätt. En sådan fråga är kravet på vattenrening som enligt lag bör vara löst före till år 2013. En namninsamling har gjorts av Pontus Johansson bland Rosala- och Bölebor för att ge eftertryck åt kraven på rening av gråvattnet i byarna. Adressen lämnas in i regi

av Rosala Byråd. Sammanlagt 70 hushåll har skrivit på adressen. -För att uppfylla lagens krav måste vi redan nu börja agera för att få ett reningsverk för nu rinner allt gråvatten ut i byviken och stränderna omkring, säger Sixten Laine. Redan nu är det svårt att få byggnadstillstånd och värre blir det. Fritidshushållen borde också kopplas till reningsystemet.

Avgiften på färjtrafiken bör avskaffas

-Min avsikt är att arbeta för att få avgifterna avlägsnade från färjtrafiken helt och hållet. De som gästar vår del av skärgården får betala oskäligt mycket för överfarten. Saken måste diskuteras inom Region Åboland. Folk är missnöjda på många håll i skärgården där vita båtar trafikerar

men Dragsfjärd har den största befolkningen som är beroende av dem. Till Nagu, Korpo och Houtskär trafikerar gula färjor som är avgiftsfria. Det är inte rättvist tycker Sixten Laine.

Han anser även att tidtabellerna för Aura och Lövfärjan måste synkronisera bättre. -Bäst skulle det vara om vi fick en bro till Lövä. Vi skall uppvakta Vägverket om detta och jag ser fram emot att planeringen kommer snart igång. Ett utlåtande är på väg från dem om brohöjden som föranlett en hel del diskussioner.

Skärgårdstillägg utan insyn

I flera repriser har kommunen getts i uppdrag att redovisa för hur skärgårdstillägget fördelas. Enligt direktiven skall tillägget (ca en halvmiljon euro) tillfalla den del

Ordförande
Sixten Laine

RöHit - 2005

av kommunen som saknar fast vägförbindelse, d.v.s. gamla Hitis kommun.

-Min avsikt är att Skärgårdsnämnden ges mera fullmakter och får vara med om att planera hur tillägget fördelas och att yttra sig om hur kommunen tänkt genomföra det hela. På det sättet får vi mer insyn i fördelningsprocessen. En bro till Lövä kan hota skärgårdstillägget om andelen skärgårdsbor sjunker under det magiska 10 procent strecket. Dragsfjärds befolkning minskar och bortfallet från Kasnäs, när de blir "fastlandsbor", kanske ändå inte riskerar skärgårdstillägget.

Hyresbostäder och arbetsgivaravgifter

Sixten berättar att det rådet bostadsbrist i skärgården och att tillgången på hyresbostäder borde tillfredställas. Dalsbostäder i Dalsbruk har inte möjligheter att satsa pengar och därför borde pengar fås fram i Rosala där behovet av bostäder är störst. Region Åboland har en idé om att grunda en stiftelse med pengar utifrån för att finansiera bostadsbyggandet. För tillfället är läget helt öppet.

-Företagarna i västra Åboland får sina arbetsavgifter efterskänkta men inte i gamla Hitis kommun eftersom vi tillhör Dragsfjärd. För tillfället betalar vi tre procent extra på lönerna som annars kunde inbesparas. Kombinerat med brist på hyresbostäder, arbetsgivaravgift och avgift på Aura gör det hela besvärligt för företagare på orten.

Sixten har många degar att knåda i sitt värv som nybakad ordförande för fullmäktige. Han är van att

hantera både vete och råg. Resultatet brukar bli gott, det vet alla som tagit del av hans bageriprodukter. Nu kommer kunskaperna väl till pass när kommunens politiska viljor skall knådas samman och gräddas till mognad. Vi väntar på tårta men muffins är också godkänt.

Personporträtt:

Född:	I Hangö 1957
Bor:	Villa Norr på land i Rosala
Familj:	Fru Rita samt barnen Patrik, Jeanette, Cecilia och Tony Stuart
Utbildning:	Egen företagare
Jobb:	Siksoppa
Favoritträtt:	Rödvin och på sommaren en kall snaps till sillen
Favoritdryck:	På kvällen sådant som jag är intresserad av
Bästa lässtunder:	Ärlig rättvis och ibland också envis
Karakterisera dig själv:	Oärliga människor som försöker sko sig på andras bekostnad
Ogillar:	

Text: Jan Sundberg Foto: Bernt Örså

Kommunal rösträtt endast i hemkommunen

Under det gångna vinterhalvåret har bl.a. statsminister Matti Vanhanen lyft fram frågan om att sommargäster kunde ges möjlighet att få rösta och uppställa kandidater i den kommun de vistas under sin fritid. Anledningen till att frågan ventilerats är att sommargäster på detta sätt bättre kunde engageras i sin sommarkommuns angelägenheter, särskilt som fritidsfolk tenderar att vistas allt längre i sina stugor. Förslaget har fått många mothugg, för vid en närmare betraktelse visar det sig att frågan ingalunda är så okomplicerad och demokratisk som den vid en första anblick kunde ge skenet av.

Miljöminister Jan-Erik Enestam minns hur Korpos starke man Rudin Eneberg redan år 1968 lyfte fram frågan om att sommargästerna kunde betala en del av sin skatt till den kommun de vistas i under fritiden. Enligt Jan-Erik Enestam har Skärgårdsdelegationen framfört två alternativa förslag om hur frågan kunde skötas. Enligt det första alternativet kunde kommunerna tilldelas en fritidsboendekoefficient beroende på hur många sommargäster som vistas i kommunen. Det andra alternativet går ut på en statlig skattekomplettering. I den nuvarande modellen får vissa kommuner skattekomplettering andra inte eftersom kommunens totala skatteinkomster tas i beaktande. Dras däremot sommargästernas fastighetsskatt bort från totalsumman skulle de flesta skärgårdskommuner vinna på detta och då skulle de få behålla den fastighetsskatt som med rätta tillhör dem.

Delegation i stället för rösträtt

-Jag anser inte att sommargäster skall ges rösträtt eller att de skall få kandidera i den kommun de vistas i under somrarna, säger Jan-Erik Enestam. Däremot anser Enestam att man väl kunde inrätta en delegation som har hand om ärenden som berör sommargäster och kommunens företrädare.

Minister Jan-Erik Enestam

Delegationen kunde anges vissa uppgifter där vissa aktiva sommargäster ingår tillsammans med förtroendevalda från den berörda kommunen.

-Delegationen kunde vara ett botemedel mot långa juridiska processer i skärgården som tenderar att bli allt fler, säger Enestam.

I dessa juridiska besvärsprocesser kommer skärgårdsborna alltför ofta till korta, säger Jan-Erik Enestam.

-En dialog är alltid viktig för att lösa konflikter, fastän konflikter inte alltid kan organiseras bort, säger han.

I positiv mening kunde även sommargästerna i denna delegation införa nya idéer och initiativ till skärgårdskommunen. Byalagen kunde dessutom ges en officiell status genom att fungera som rådgivare till vilka som skall ingå i delegationen, säger Enestam. I bl.a. Houtskär har en sådan delegation varit föremål för diskussion. Jan-Erik Enestam tillägger att inget hindrar att även Dragsfjärd allvarligt funderar på detta förslag som kunde vara till nytta för alla parter.

Text: Jan Sundberg Foto: Tina Kreutzman

Gästredaktör Erland Eklund

Kampen om vindkraften

Slutet på 1950-talet fanns det en spridd uppfattning både inom natur-, teknisk- och samhällsvetenskap att energifrågan inom kort skulle vara löst i den industrialiserade världen. Det skulle komma att finnas en riklig tillgång på billig och ren energiproduktion. Så stora var förhoppningarna rörande kärnkraftens fredliga användning.

I början av 1970-talet hade teknikoptimismen förbytts i lika djup pessimism. Rädslan för olyckor, och olösta avfallsproblem i samband med energiproduktion i kärnkraftverk, kopplingen mellan fredlig och militär kärnteknologi och den första oljekrisen ledde till att både miljörelserna och statsmakterna aktivt började söka efter s.k. alternativa energikällor. På min bokhylla påminner mig den svenska boken "Sol eller uran?" om debattläget i slutet på 1970-talet.

Danmark föregångare

Vindkraften kom, vid sidan av solenergin, att framstå som den viktigaste formen av "hållbar energiproduktion". Danmark blev snabbt en av de ledande länderna ifråga om teknikutvecklingen rörande vindenergi. Kampen mot kärnkraft sammankopplades med ett intensivt arbete på att utveckla en modern vindkraftsteknologi. Utvecklingen drevs fram av miljörelsen som lyckades förena sina krafter med ledande forskare på Danmarks Tekniska Högskola. I Danmark hade den fossila energirevolutionen inte helt tagit död på den gamla vindmölletraditionen och därför fick "alternativrelsen" snabbt ett starkt stöd i den folkliga kulturen. Äldre människor visste ju att man t.ex. kunde klara vattenförsörjningen till kreaturen med en liten vindsnurra utanför ladugården. Energibolagen motsatte sig till en början vindkraftsalternativet. Sedan folk börjat koppla sina privata vindkraftverk till el-nätet (så att elmätaren snurrade bakåt när det blåste bra!) tvingades lagstiftarna formulera principer för vindkraftproducenternas användning av elnätet. Vindkraftenergin blev så småningom en viktig industrigren i Danmark; något av ett danskt "Nokia-fenomen".

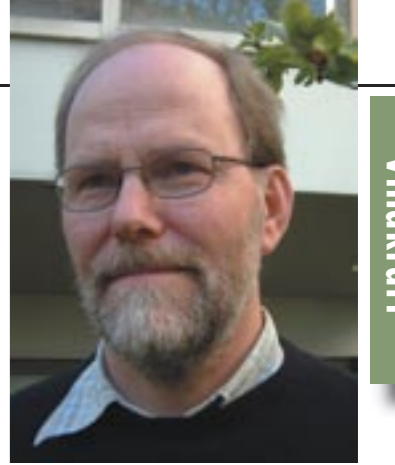
Finland länge på efterkälken

Finland stod länge helt i marginalen i frågor om utnyttjandet av vindkraften, både när det gäller teknikutveckling och investering i produktionskapacitet. Kanske man kan sammanfatta läget så att industrin var ointresserad och miljörelsen svag i det skede när frågan om alternativa energikällor debatterades som mest under 1970- och 1980-talet. Under det senaste decenniet har läget i någon mån förändrats, i första hand som en konsekvens av yttre tryck från EU, som antagit en energipolitik där det finns ett betydande inslag av vindkraft.

Vind ett alternativ till kol, olja och uran

När nu Finland sent omsider valt att i någon mån satsa på vindkraft har det visat sig att det finns ett betydande motstånd mot tanken på investeringar i den här energiformen. Somliga debattörer, t.ex. Jalle Ahlbeck, pekar på att vindkraften också i bästa fall kommer att kunna bidra med en relativt liten del av Finlands totala behov av el-kraft. Argumentet stämmer säkert, men följdfrågan är då om också denna relativt beskedliga del kan vara strategiskt viktig i händelse av att nuvarande energisystem baserat på olja, kol och kärnenergi råkar ut för plötsliga störningar.

Men det som gjort att det hettat till ordentligt i debatten om vindkraften är det starka motstånd som vissa befolkningsgrupper gett uttryck för på grund av att vindkraften förändrar landskapsbilden. Vindkraften måste ju byggas där det blåser; det betyder längs kusten, i havet eller på höga platser i terrängen. Som äldre personer kanske ännu minns var ju väderkvarnarna alltid placerade på en av byns högsta punkter. För många personer tycks de moderna väderkvarnarna vara liktydiga med en förstörelse av "kulturlandskapet"; detta må sen vara det öppna havet, kusten, skärgården eller berg.

Varför stärks motståndet mot ofarlig vindenergi?

Hur kan det komma sig att vindkraften, som för tjugo år sedan symboliserade miljövänlighet, mjuk teknologi och alternativa levnadsformer, nu för vissa grupper framstår som ett av de värsta hoten i skärgård och kustsamhällen?

Orsaken hänger ihop med den genomgripande förändring som skett på landsbygden under de senaste decennierna, eller egentligen i förhållandet mellan stad och landsbygd. Landsbygd och skärgård handlade om produktion av livsmedel; de utgjorde produktionslandskap, där flertalet av bebyggarna var engagerade i att nyttja, skörda och omvandla naturens resurser. De hade ett funktionellt förhållande till mark och vatten. Det betydde också att kulturen byggde på en konstant förändring; stillastående betydde undergång. När krafterna sinade återerövrade naturen det som människan skapat, husen förföll, åkrarna växte fast och båtarna ruttnade.

För de sommargäster som började röra sig på landsbygd och i skärgård för lite mer än hundra år sedan utgjorde landsbygden och skärgården framför allt ett estetiskt landskap. Bygdens folk hade en viktig roll i det estetiska projektet så länge de medverkade i och upprätthöll bilden av ett idealiserat, stabilt bonde- och fiskarsamhälle. När landsbygdsbefolkningen anpassade sig till modern teknologi och nya marknader gjorde de alltid något som i princip var fel. Trålfisket var fel, de nya fiskehamnarna var fel, skärgårdsvägarna var fel, de täckdikade åkrarna var fel osv.

Finland förblev emellertid, bl.a. på grund av kriget på 1900-talet, längre än något annat nordiskt land en bondestat. Sommargästerna var få och vistades bara under några veckor i sina villor och stugor. Den nationalromantiska definitionen av den idylliska landsbygden och – särskilt i Svenskfinland – den idylliska skärgården, styrde inte utvecklingen i landskommunerna. Stadsbefolkningen började också i många fall inse att en viss modernisering av skärgården samtidigt gjorde det lättare att vistas där som sommargäst. Skärgårdsdelegationen blev ett viktigt organ där stads- och skärgårdsbefolkning kunde bygga viktiga allianser och driva gemensamma

intressen gentemot statsmakten.

Bättre med dialog än juridiska processer i skärgården

Vindkraften illustrerar det faktum att allt flera sommargäster blivit deltidboende i skärgården. Vi har en växande grupp människor som har två bostäder, en i staden och en annan på landet/skärgården. För dem är landsbygden/ skärgården ett fritidslandskap. Som deltidboende vill dessa människor också ha mera inflytande i det samhälle där de har den andra bostaden. Men förväntningarna om hur omgivning och natur skall skötas är andra än lokalbefolkningens. Man har investerat i ett landskap som man inte vill se förändrat. Vindkraften hotar uppfattningen om hur skärgården borde se ut. "Kulturlandskapet" är hotat.

Hur skall konflikten hanteras? Skärgårdsdelegationen har utgjort en viktig brygga mellan urbana och lokala intressen i skärgården. Där har man framkastat ett förslag om en formaliserad relation, ett organiserat politiskt samarbete, mellan fast bosatta och deltidboende i skärgårdskommunerna. Frågan är viktig. Alternativet till politisk konsensusbyggande är juridisk konflikt. I flera regioner verkar det som om en juridisk konfliktkultur håller på att byggas upp kring frågor om hur landsbygd och skärgård skall utvecklas. Vindkraften är en tydlig indikator på att nya plattformar behövs för att diskutera "den nya landsbygdens" och "den nya skärgårdens" framtida utveckling. I många europeiska länder har konflikten mellan "det inflyttade landsbygdsfolket" och "det gamla landsbygdsfolket" vuxit till en besvärande nivå. Vi brukar säga att vi i Svenskfinland har ett visst socialt kapital när det gäller att hantera konflikter. Nu behöver vi utnyttja det i dialogen mellan olika grupper som gör anspråk på att nyttja skärgården. För också skärgårdens betraktare, de som främst använder skärgården som fritidslandskap, använder sig av skärgårdens resurser och belastar miljön på sitt sätt. Man kan inte som fritidsmänniska gömma sig bakom naturskyddets retorik.

Text: Erland Eklund

ReHit - 2005

Högsåra möllor i med- och motvind

Intresset för vindkraftsprojektet på Högsåra har varit mycket stort. Det är inte endast i regionens egen tidning Åbo Underrättelser utan även i Hufvudstadsbladet har debattartiklar skrivits för och emot vindkraften på Högsåra. Genom detta har Högsåra upprepade gånger under det gångna året stått i blickpunkten för den nationella energipolitiska diskussionen. Diskussionen har inte alltid varit uppmuntrande för engagerade skärgårdsbor. Trots detta jobbar projektet vidare med den vindfrälste Mats Enberg från Högsåra vid rodret.

Mats Enberg berättar att vindkraftsplanerna ingår i ett internationellt utvecklingsprojekt som heter Högsåra Island Scientific Project. Förutom intressenter från Finland ingår även företrädare från Estland och Nederländerna i projektet. Till projektet hör att uppföra aggregaten, att uppfölja verksamheten och att forska i förnybar energi. Mats Enberg har kontakter med yrkeshögskolor som skall engageras i forskning kring förnybar energi. Vindkraften på Högsåra är alltså inte endast en lokal fråga utan i högsta grad såväl en nationell som en internationell energipolitisk fråga med stor samhälls- och spännvidd.

Vindkraftverken snart klara för installation

-Vi har fått bygglov till att uppföra fyra vindkraftverk på ön men tre stycken skall

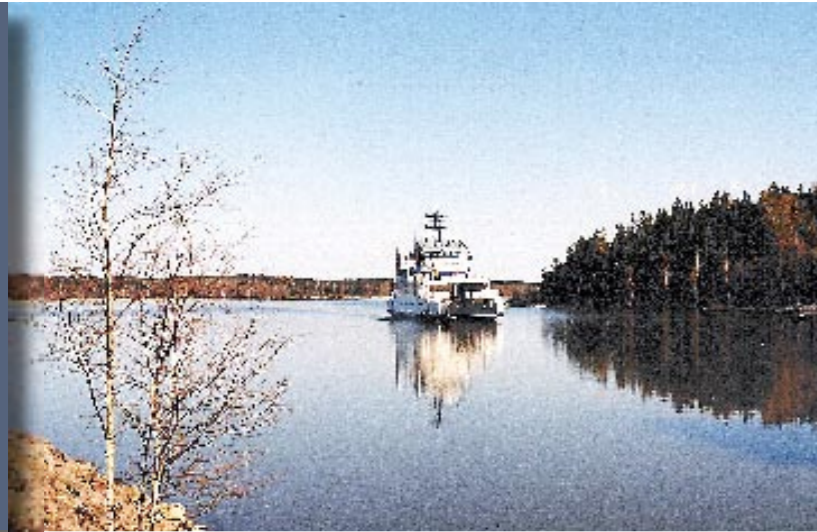
byggas på Bockberget, säger Mats Enberg. Ingen tidtabell finns om när verksamheten drar igång. Vi väntar bara på när alla formaliteter skall vara färdiga och därför har vi inte heller någon tidtabell. Mats Enberg berättar att vindkraftverken tillverkas i Finland av ABB som satsar på den tekniska utvecklingen för att kunna konkurrera på exportmarknaden. Som en följd av detta har de fått kontrakt med ett estniskt bolag om att uppföra vindkraftverk där.

Ekonomiska risker

För att driva projektet i hamn har Mats Enberg grundat ett bolag där han själv tar hela det ekonomiska ansvaret. Femtio procent av aktierna är hans och resten är fördelade på agenturerna som är engagerade i försäljning och service av kraftverk. -Jag förväntar mig en avkastning på det insatta kapitalet om fem procent, säger Mats Enberg.

Finansieringen sköts genom banklån och meningen är att räntor och amorteringar sköts genom försäljning av elektricitet, berättar Mats Enberg. Lånets säkerhet sköts genom försäljningsgaranti. I framtiden är det således möjligt att folk i skärgården, eller de som känner för förnybar energi, kan köpa aktier i bolaget och/eller får abonnera på ren energi som producerats av de bästa vindar Gullkrona fjärd kan bjuda på

Text: Jan Sundberg

Aura har varit 10 år i trafik

Det var ingalunda en självklarhet att Aura skulle byggas eller lika lite klart att hon skulle få den utformning som hon har. Beställningen gjordes år 1993 när Ole Norrback var kommunikationsminister och den 21 december 1994 sattes hon i trafik. Finland var då i en djup ekonomisk kris men ändå lyckades han få fram de behövliga 28 miljoner mark. Många ansåg att skeppet var för stort och olämpligt för trafik av detta slag. Systerfartyget Aurora i Iniö fick vänta länge på sin första tur. Markägare i Gustavs besvärade sig över rampbygget. Dessbättre var problemen inte lika problematiska här, förmodligen för att markägarna var orsbor.

Sjökapten Tore Gustafsson var med redan vid kölsträckningen vid varvet i Euraåminne för drygt tio år sedan. Varvet ligger endast ett stenkast från Olkiluoto kärnkraftverk. För en blivande befälhavare är det viktigt att känna sitt skepp. Tore Gustafsson har lång erfarenhet av att vara på sjön. Han har seglat på alla de sju haven ombord på fartyg i Gustaf Erikssons flotta. Långfart förbyttes till skytteltrafik mellan Kasnäs och Långnäs men det ser han endast som en fördel.

– Kort väg hem till fru och barn på Bötesö som tillhör Bolax by i Hitis. Det är en förmån att få segla i hemmavatten med en bra besättning.

Varför behövdes det en ny båt?

Tore Gustafsson berättar att innan Aura

sattes i trafik skötte den bilburna trafiken till Hitis skärgård endast av Rosala II/Falkö. Rutten omfattade förutom Hitis och Rosala även Öro och Högsåra. Dessutom trafikerade båten Hitis på tilläggsrutten till de övriga öarna. Rosala II/Falkö klarade av nio personbilar per gång. Körde en stor lastbil ombord fanns inte mycket plats för andra fordon. Ombord fanns varor till butikerna, trävirke, fiskfoder, bränsle och rensad fisk bland mycket annat. Nyttolasten dominerade under sommarsäsongen och personbilarna blev ofta kvar på kajen. Situationen blev allt bevärligare för fastbosatta och sommargäster då transport på hjul blev det dominerande i skärgården. De gamla båtarna klarade inte effektivitetskraven och varor måste därför lastas om, vilket var tidsödande och besvärligt.

Vilka fartygsmodeller var aktuella i planeringsskedet?

Två fartygstyper tävlade med varandra i den arbetsgrupp som tillsattes av Sjöfartsstyrelsen.

Auras första dopp

RöHit - 2005

Kampen gick mellan minfartygsmodellen och färjemodellen. Minfartygsmodellen förlorade. Ett sådant fartyg hade tagit 25 bilar under däck. Den hade sämre gång i is men modellen var grundgående och mer flexibel för olika hamnalternativ. I den vinnande färjemodellen gavs möjligheten att lasta ca 50 bilar på öppet däck för att personal och passagerare skulle slippa farliga avgaser. Denna modell hade bättre farbarhet i is men krävde större djup och specialgjorda ramper i hamn.

– Färjorna Falco och Sterna som trafikerar mellan Lillmälö i Pargas och Prostvik i Nagu fick stå som modell för den fortsatta planeringen. De tekniska lösningarna blev i många avseenden olika och bättre, säger Tore Gustafsson.

Vilka tekniska lösningar tänker du på?

–Fartyget har två huvudmotorer i stället för fyra. Dessutom har vi en egen värmeanläggning (oljepanna) som gör oss oberoende av strömavbrott när vi ligger i hamn. Vi har en liten inva-salong vid bildäck och däckshuset är förstorat för att ge plats och fin utsikt åt våra passagerare.

Tore Gustafsson berättar att bryggan är ett resultat av nytänkande. Sikten är perfekt ned till däck vid lastning därför att instrumenten inte är framför utan bredvid manöverstolen. När fartyget vänder färdriktning efter lastning behöver han endast svänga på stolen istället för att flytta sig från ett manöverbord till ett annat. Systemet är finurligt och billigare än det med dubbel uppsättning av instrument som dessutom skymmer sikten ned till bildäck. En annan lösning hade krävt kamerabevakning på bildäck.

Aura har två maskinrum

Maskinchef Kristian Viljanen för oss ner till maskinrummen. I vanliga fall har ett skepp endast ett maskinrum men Aura har två. Kristian berättar att den ena motorn skuffar och den andra drar. Aura har ett roterande propellersystem likt en aktersnurra som gör att den kan svänga varvet runt i vilken riktning som helst. Därför behövs inte heller någon bogpropeller. Fördelen med systemet är att

Sjökapten Tore Gustafsson

propellrarna ligger djupt och därför inte är sårbara för is. Isflak kan ställa till med skador när de pressas in mellan propeller och roder på fartyg som drivs med propelleraxel. Aura har inte haft sådana problem och hon kan faktiskt forcera is upp till en tjocklek av 50 cm.

– Blir isen tjockare får vi backa och ta fart men sådana isar har vi ännu inte upplevt.

Mellan maskinrummen finns ett rymligt förråd och en verkstad som skulle få en amatörmekare att bli grön av avund. Där finns i princip allt man behöver förutom svarv. Kristian fixar det mesta som behövs av mindre reparationer och service på motorerna och tillhörande anläggningar.

– Catepillar motorerna har gått ca 26.000 timmar var och de mindre motorerna som driver el-aggregatet har gått ännu mer. Huvudmotorerna har en styrka om 955 kw var.

Det är bra att ha muskler när det behövs, säger Tore Gustafsson.

Besättning och säkerhet

Det är tryggt att åka med Aura intygar Tore Gustafsson. Inga allvarliga tillbud har hänt under de

gångna tio åren. Fritidsbåtarna håller sig i allmänhet undan när Aura kommer. Manskaperet tränar regelbundet livräddning och går på kurs för att hålla sig ajour. Även brandsäkerhet är av toppklass.

Besättningen består av 3 personer som är kapten, maskinchef och en man på däck.

– Vi går i en veckas skift och då kommer en annan besättning som tar över berättar. Totalt är vi alltså 6 man varav tre kommer från Rosala* och Hitis och sedan jag som är från Bötesö, säger Gustafsson.

Personalutrymmet består av ett pentry, tre hytter och bastu med dusch samt tvättmaskin. Att personalen kommer bra överens lyser igenom när vi snackas vid. Under tiden vi gör vår rundvandring på skeppet har Bo Gustafsson från Hitis tillrett mat av färsk fisk som är favoriträtt för skärgårdsgrabbarna på Aura.

Information till passagerarna

- För att säkert få plats ombord under helger skall ni ta er senast tio minuter före avgång till hamnen, säger Tore Gustafsson. Bilisterna drar sig för att hamna på hyllan och därför väntar vi till sista minuten med att fylla dem.

Aura är ett högt skepp som skiljer sig från andra farkoster i skärgården. Visste ni att hon är 19 meter hög räknat från vattenlinjen till tornet ovanför bryggan.

- Vi har inte fått några klagomål över att skeppet eller tornet är för högt, försäkrar Tore Gustafsson. Ingen har heller klagat på att Auras utformning inte hör skärgården till. Både han och Krister Viljanen är övertygade om att skrovet håller 30 år till i nuvarande trafik.

* I april nåddes vi av budet att däcksmän Börje Eriksson från Rosala gått bort.

Paula Wilson

Kampen för att få ett förbindelsefartyg av färjetyp som klarar av åretruntrafik började 20 år innan Aura inledde sin trafik. År 1974 författade Paula den första skrivelsen i ärendet till Dragsfjärds fullmäktige där hennes svärfar förbindelsebåtskepparen Holger Wilson representerade skärgårdsborna. Holger hade kört post- och trafik i skärgården sedan år 1963 och såg vart utvecklingen var på väg. Något måste göras för att få liv i skola och näringsliv för i början av 1970-talet fanns endast ett barn kvar under skolåldern i Rosala. Det blev svärdottern Paula Wilsons första stora prövning att driva frågan om en ny båt när hon som nyinflyttad tog över stafettpippen av Holger år 1975.

För att driva frågan gällde det att engagera byborna i frågan, berättar Paula Wilson.

-Jag tog upp frågan på våra möten här i byn, då var det främst de yngre som stödde tanken medan de äldre var försiktigare eller helt emot. De äldre ville ha kvar trafiken till byarna dit en större färja inte kunde ta sig fram.

Paula Wilson berättar att till Långnäs norr på land var avståndet för långt ansåg många. Inte heller i

Paula Wilson en lokal förkämpe för Aura

Dragsfjärds kommunalhus var man särskilt positiva. Där framfördes alltid att folk i Hitis och Rosala måste vara eniga för att ärendet kunde föras vidare. När Wilson blev invald i skärgårdsnämnden och senare i fullmäktige drev hon frågan där tillsammans med Per-Erik Bergström från Hitis.

Varifrån fick du drivkraften?

– I samtal med folk från den västra skärgården fick jag veta att motståndet där var stort i början men när de väl fått sin färja blev alla skeptiker nöjda. Det behövdes en färja för att bygden inte skulle dö ut. I slutet av 1980-talet satte jag igång med en namninsamling för en färja som praktiskt taget alla skrev under här ute. Den jobbiga isvintern hjälpte till att få folk att inse att en färja var nödvändig för bygden. Då tog det skruv i kommunledningen som ställde upp till hundra procent. Tillsammans hade vi betydligt bättre möjligheter att driva vår sak.

Hur fördes ärendet vidare?

-Jag var med om att uppvakta Pekka Vennamo som då var kommunikationsminister. Han sa ja till vårt förslag men på Sjöfartsstyrelsen lades tummen ned. Hitis skärgård hörde till deras trafikområde och en gul färja (d.v.s. avgiftsfri vägfärja) kom inte på fråga för då skulle trafiken ha övergått till vägverket.

Paula Wilson berättar att när Ole Norrback blev kommunikationsminister kontaktades även han men för det mesta gick budet via Jan-Erik Enestam.

-Jag blev invald i en statligt tillsatt trafikkommitté

som hade till uppgift att komma med förslag till hur skärgårdstrafiken skulle skötas. Vi var eniga om behovet av en ny färja men om typen blev det strid. Vesterinen på Sjöfartsstyrelsen var en viktig person som på ett avgörande sätt verkade för vår sak. Hagelstam på Sjöfartsstyrelsen föredrog en båt som klarar grundare vatten men han fick till slut ge med sig.

När Aura invigdes på senhösten 1994 i Åbo vid Aura å var Paula Wilson med om festligheten som var henne välförunnad efter 20 år av idogt arbete för den viktiga saken.

Namnet Aura har en dubbel betydelse: dels det latinska vindfläkt och dels det urnordiska utstrålning. Båda betydelseerna passar bra på färjan Aura för visst har hon fört med sig en vindfläkt av förnyelse för skärgårdsföretagen och en framtidstro utstrålar numera folk i Hitis skärgård. Inget av detta hade varit möjligt utan det mödosamma arbete som tillsammans utfördes av de lokala eldsjälarna Holger Wilson, Per-Erik Bergström och framförallt Paula Wilson. Samtliga tre kompletterade varandra och bidrog med sina insatser till slutresultatet. Samtidigt visar det att skärgårdsbornas röst blir hörd bara det finns enighet, några bra förkämpar och goda kontakter i maktens korridorer. Samma modell kan väl dammas av och komma till användning då ett nytt projekt skall drivas i hamn.

Text: Jan Sundberg Foto: Bernt Örså

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså, Tore Gustafsson

Kustbevakning i Hitis

Sjöbevakningsstationen i Hitis fyllde ett halvt sekel den första november 2004. För tio år sedan indrogs ett antal stationer i skärgården och då var också Hitisstationen i farozonen. Ett sådant hot lär inte längre finnas. Verksamheten är omfattande och nya uppgifter tillkommer ständigt, vilket verkar göra stationen oersättlig. Sammanlagt omfattar övervakningsområdet 3200 kvadratkilometer allt från kusten utanför Hangö i öster till Salo och Pemar i norr samt Pargas Port och Borstö i väster. Det är inte endast ett stort utan även ett livligt trafikerat och svärnavigerat område att övervaka. Särskilt gäller detta den livliga turisttrafiken till Bengtskär och alla farleder som löper igenom denna del av skärgården.

Keijo Tarvonen är vaktofficer på sjöbevakningsstationen i Hitis och han berättar att huvudbyggnaden på stationen ursprungligen hörde till försvaret. Huset byggdes på den trädbevuxna

Skrivbordsnavigation ombord

tomten längst mot nordost på Hitislandet under fortsättningskriget för att fungera som distriktsstab för marinen. I historiken om Hitis får vi veta att huvudbyggnaden på Öster Lassa fungerade som stab men blev sönderbombad av sovjetiskt flyg på sommaren 1941. Öster Lassa låg oskyddad mitt i byn bredvid kyrkan och var ett lätt mål för fientligt flyg. Den nuvarande sjöbevakningsstationen som byggdes år 1941 var betydligt bättre skyddad och hade därtill en bra hamn. Försvaret överlät arrendetomten med byggnader till gränsbevakningen år 1953 och den första november 1954 startade sjöbevakningen sin verksamhet här.

Hur stor arbetsstyrka har ni?

-Vi är vanligtvis tio man varav tre alltid finns på jobb, säger Keijo Tarvonen.

Tarvonen berättar att dessa tre personer utgör en patrull. Manskaper består av yngre gränsbevakare och äldre sjöbevakare. Förut var det inte så noggrant med arbetstider och många bodde på orten. Situationen idag är annorlunda. Ingen är från orten men Tarvonen garanterar ändå att skärgårdsborna får hjälp på svenska även om många inklusive han själv är från Insjöfinland. Arbetsspassen mellan de tio i manskapet fördelas enligt ett roterande system där en vecka arbete följs av en vecka ledigt.

Manskaper finns på plats dygnet runt om inte en del är ute på uppdrag med någon av patrullbåtarna som ligger i hamnen.

Vad sysslar ni med till vardags?

-Vi är en servicemyndighet för skärgårdsbor och fritidsfolk. Till våra uppgifter hör att utföra passkontroll för dem som skall ta sig utrikes med båt. Vi rekommenderar ändå att passkontrollen skall ske i Hangö eller Utö beroende på vilken rutt man väljer. Görs passkontrollen i Hitis får inte båtlaget göra strandhugg på vägen ut från landet, berättar Tarvonen.

På stationen har man koll på alla strandhugg och all

trafik genom att skärgården är under ständig radar- och kamerabevakning i samarbetet med försvaret. I Åbo finns en sjöräddningscentral som ingår i det internationella MRCC-systemet. Alarmen kommer därifrån och det är de som fördelar uppdragen mellan de olika enheterna i Skärgårdshavet.

-Visst kan man kontakta oss direkt t.ex. för sjuktransporter eller andra problem. Vi utför en hel del sjuktransporter och vid behov kontaktar vi läkare och ambulans. Till våra övriga uppgifter hör att utföra

Patrullbåten är ständigt redo
bevakning av båttrafiken (alla som har en registrerad båt ska se till att handlingarna finns med, en kopia duger). Årligen hjälper vi sådana som fått motorhaverier och då har vanligen bränslet tagit slut, säger Tarvonen och påminner om att en reservdunk skall alla ha med. Samma gäller förstås föreskriven säkerhetsutrustning. Bestämmelserna har kommit till för att hjälpa och inte för att ställa till med förtret.

Tarvonen berättar att om någon råkar ut för ett haveri såsom grundstötning då hjälper sjöbevakningen med bogsering till närmaste hamn med båtslip utan ersättning.

Hur utförs spaningsarbetet?

-Vi har till förfogande en snabb patrullbåt byggd i aluminium som vi vanligtvis använder under den isfria säsongen. Med den utförs även sjuktransporter. Men vi har också en större båt byggd av stål som tål is. Dessutom har den kraft att dra loss större båtar såsom trålare från grund. Vi har också till vår förfogande ett par mindre båtar samt snöskoter och hydrokopter för vinterbruk. Vid behov kan vi anlita helikopter. Ytterst på udden har vi en stenbelagd landningsplatta för helikoptrar.

För att hitta fram till de nödställda måste personalen ha en god kunskap om de vatten som finns inom vårt stora distrikt, säger Tarvonen. Alla måste ha god

Patrullbåten är ständigt redo

kunskap i navigation, kunna avläsa radar och lära sig använda satellitnavigation som ett hjälpande komplement.

-När vi letar efter omkomna i vatten gör vi det systematiskt. Med hjälp av ett tabellsystem harvar vi igenom vattnen. En vår tog vi hand om fem dödsfall. Sådant hör till skuggsidan i vårt arbete.

Olyckor sker oftast i de mest ogynnsamma väderleksförhållanden. Det kan vara storm och dålig sikt men ändå skall kustbevakarna alltid vara beredda att rycka ut, säger Tarvonen.

-Polisuppdrag utför vi inte på land. Däremot kan vi anlita polisen eller i vissa fall samarbeta med dem. Med försvaret har vi mera sällan samarbete men vi kan få tips av fortet på Örö som ständigt bevakar vattnen häromkring.

Sjöbevakningstornet

Hitis Sjöbevakningsstation fick sitt torn år 1993 och helikopterplattan kom året innan. Tarvonen som förevisar tornet understryker stolt att det är 48 meter högt och därmed högst av alla torn i landets gränsbevakning. Ingen ortsbo eller sommargäst har klagat på att tornet är för högt, för fult eller att det inte hör skärgården till.

Väl uppe i tornet breder sig en underbar skärgårdsvy i höstskrud framför oss. Högst uppe finns en bevakningskur som är uppvärmd och försedd med

Höstliga skärgårdsvyer från övervakningstornet

kommunikationsutrustning och en effektiv stationär kikare. I inledningsskedet fanns det oftast en man på vakt här uppe men numera har tekniken tagit över. Ovanför taket snurrar en radaranläggning som bevis på detta.

–Visst använder vi tornet ibland för spaning. Speciellt när vi försöker lokalisera skogsbränder kommer den väl till pass.

I hård vind är svajet relativt litet för tornet är stagat med vajrar som masten på en segelbåt. Som en kuriositet kan nämnas att strax under kuren finns ett utedass som enligt Tarvonen aldrig varit i bruk. RoHit redaktören dristade sig därför inte pröva - även om frestelsen var stor - för fallet är den högsta skärgården kan bjuda på.

Livet på stationen

Alla tecken tyder på att båttrafiken fortsätter öka och då ökar även Sjöbevakningens arbetsuppgifter. En förstoring av båthuset hör därför till de närmaste planerna. På området finns även en slip som kan dra upp alla stationens båtar för översyn vid behov. Därutöver finns ett antal byggnader där personal med familjer bodde förut. Numera används de för övernattningsgästande myndighetspersoner. Själva huvudbyggnaden fungerar samtidigt som hem för personalen med tillhörande kök och vardagsrum. I ett av husen finns ett gym där grabbarna har tillgång

till bänkpress, hemmagjorda hantlar och dragapparat. Det gäller att ha styrka och kondition när olyckan är framme. Ombord på bevakningsbåtarna behövs muskelstyrka för de är inte de mest praktiska för sjuktransport.

Tarvonen understryker att stationen är som ett andra hem för honom och de andra. Han ser det som viktigt att ha en god relation till ortsborna som han regelbundet kommer i kontakt med. För folk här ute utgör sjöbevakningen en trygghetsfaktor man gärna inte vill vara utan. En centralisering av verksamheten vore ödesdiger för vår del av skärgården. Därför är det tryggt att veta att sådana planer inte diskuterats under de senaste tio åren.

Text: Jan Sundberg Foto: Bernt Örså

Faktaruta

Verksamhet under ett år

Eftersökningar:	12
Räddade människor:	ca 20
Bogsering/på grund:	24
Sjuktransporter:	ca 20
Granskade båtar:	ca 200
Patrullering:	1800 timmar

SOLGLIMTEN
02 46 66 847
040 50 81 567
www.salonseutu.fi/solglimten

F-life ab
Åke Stenman
02 46 57 365/040 8309 143
Nybyggen, renoveringar m.m.

Kurt Sundqvist
0400 466 730
Grävarbete med traktorgrävare.
Dikning, vattenlednings-, kabeldikning
samt avloppssystem.

Skärgårdens svävartrafik
Berndt Löfberg
02 46 67 178
0400 210 769
Vintertransporter med sväware.

Rosala Vikingacentrum
www.rosala-viking-centre.com
02 46 67 227
Museum, café, souvenirer, rekonstruerade byggnader,
guidning, konferenser, inkvartering, hästutställning, vikingaprogram
med yockastning etc

Rosala taxi
040 722 4242
Birgitta Fagerholm

Rosala handelsbod
02 46 67 108
Livsmedel, Byggmaterial, Hantverk

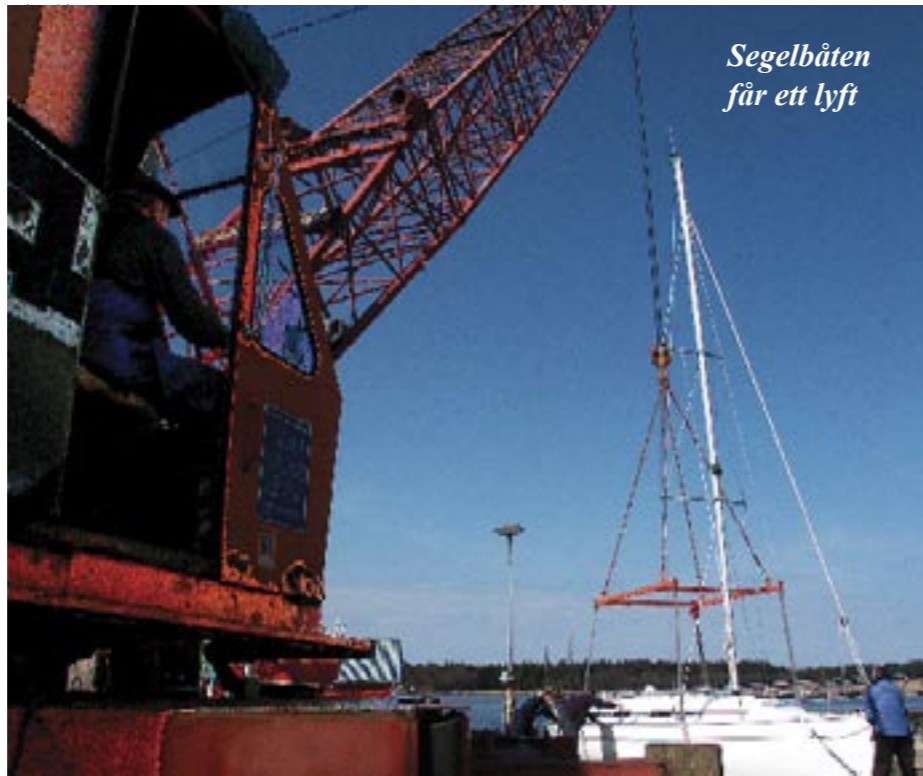
Catrin Ilmoni
040 569 71 07
Åbakteriserad Kimto-ö guide
Skärgårds- och naturguidningar
i terräng eller med båt.
Även textproduktion, översättning och fotografiering

Rosala Handelsbod
02 46 67 108
Reparation, ombyggnad eller förstoring
av sommarstugor. Målning och putsning.
Under höst, vinter och vår

Rosala Vikingacentrum
www.rosala-viking-centre.com
02 46 67 227
Museum, café, souvenirer, rekonstruerade byggnader,
guidning, konferenser, inkvartering, hästutställning, vikingaprogram
med yockastning etc

Martins Båthall i behov av expansion

Martins Båthall är ett välkänt företag mitt i Rosala by. Efterfrågan på båtservice och vinterförvaring ökar i takt med den tilltagande fritidsbåttrafiken i Rosala skärgård. Det är inte bara sommargäster som behöver hjälp med sina båtar. Även skärgårdsbor är i ständigt behov av att ha en fungerande verkstad inom nära räckhåll. Trots detta är det inte lätt att vara företagare i denna välbehövliga bransch. Det finns sådana som anser att en hög lyftkran för båtupptagning inte hör hemma i en skärgårdsby som kan ståta med en betydligt högre telemast.

Segelbåten får ett lyft

Martin Fagerholm startade sitt företag år 1983.

-Vid den tiden fanns egentligen ingen båtservice i Rosala, berättar Martin.

-Per Wilson byggde betongbåtar men hans verksamhet höll då på att varvas ned. På Nötholmen hade bränsleförsäljning inletts något tidigare och någon konkurrens med dem kan man inte tala om. Det fanns helt enkelt en nisch för båtservice, för något liknande fanns inte här då, säger Martin.

Idén väcktes när Martin jobbade som maskinmästare på isbrytare. Ombord fanns en komplett verkstad där han jobbade på med olika arbeten som tidsfördriv när isbrytaren låg vid Skatudden i Helsingfors. Han tycker om att skruva och skapa med händerna och är inte nöjd med att endast övervaka att maskinerna ombord på isbrytaren fungerar som de

Han lämnade föräldrahemmet i Rosala 1968 och var tillbaka femton år senare och startade företaget.

Båtservice av bästa slag

Martin är välskickad att driva ett företag. Föräldrarna hade butik i byn och affärssinnet sitter väl i generna. I kombination med yrkeskunskap i maskin och teknik satt affärsidén som handen i handsken. Båthallen ligger centralt i byn inklämd på en relativt liten tomt som han köpte av föräldrarna. Den uppvärmda hallen där arbetena utförs är ungefär 200 kvadratmeter i två våningar. Hallen är utrustad som en komplett maskinverkstad med nödvändig teknisk utrustning för motorrenovering, svetsning i aluminium och andra metaller, glasfiber- och träarbeten. Motorinstallationer görs på inombordare av olika slag samt

elektriska installationer ombord.

-Om det behövs bygger jag nya båtar skräddarsydda enligt beställning i metall, glasfiber och varför inte i trä, fastän det har jag inte provat på.

Efterfrågan på båtservice och framförallt vinterförvaring växer år för år. Beträffande vinterförvaring vill kunderna ha båtarna under tak.

-Jag köpte en tomt uppe i skogen där en hall på ungefär 600 kvadratmeter står. Planer finns att förstora hallarealen till ca 1500 kvadratmeter. I den nuvarande hallen finns plats för ca 50 båtar och resten får stå ute under presenning. Efter en utvidgning finns det plats för ca 100 båtar. Allt fler vill ha sina båtar inomhus och efterfrågan på förvaring växer hela tiden, säger Martin. Nya båtar har alltmer komplicerad elektronik som far illa ute i fukten. Martin

menar också att verkstadshallen borde utvidgas och fler anställas för att klara av alla arbeten. Säsongen blir som livligast när isarna går på våren fram till midsommar och då behöver han extra hjälp som byborna brukar ställa upp med.

Verkstaden verkar inte bara var en arbetshärd utan även en samlingspunkt för bybor som diskuterar tekniska problem och ibland världsproblem av allehanda slag. Många tittar in för att köpa delar och tillbehör av de mest olika slag.

Utvidgning en omöjlig ekvation

För service och vinterförvaring måste båtar tas upp ur vatten och sjösättas. Förr drogs större båtar upp på rullor med talja och häst som draghjälp. Trailer kopplad till traktor kom senare och kan användas för upptagning av lätta båtar och traditionella fiskebåtar.

-För upptagning av segelbåtar och tunga moderna motorbåtar kan trailern vara skadlig, säger Martin. Båtarnas bottenkonstruktion passar inte en vanlig trailer. Botten går lätt sönder och med för mycket nedfälda stöd kan båtens sidor klämmas sönder. Det går inte att ha en specialbyggd trailer för varje båttyp. Det enda möjliga är att ha en kran som lyfter upp båtarna ur vattnet. Bottenvävten blir effektivare och lättare när man kan stå under båten.

Martin skaffade en byggnadskran som används av många båtklubbar längs kusten. Kommunen gav tillstånd och ortborna hade inget att invända. Kranen har aldrig monterats upp för en missnöjd granne uppbackad av andra sommargäster ansåg att en hög kran inte hör till skärgårdsmiljön.

En bedömning gjordes av en utomstående mäklare som ansåg att priserna på hus och tomt i närheten sjunker med mellan 35 och 45 procent så fort en kran installeras. Kommunens lov förkastades av Länsrätten i Åbo och senare i Högsta förvaltningsdomstolen. Nu lyfts båtarna av en stor dieseldriven mobil kran av samma typ som används i Dalsbruk för samma ändamål. Grannen protesterade om den mobila kranen till kommunen, som meddelade att detta fall inte hör till byggnads- och planeranden. En ny process inleddes igen och slutade till Martins fördel i Högsta förvaltningsdomstolen. Kommunen hade inte begått något fel i ärendet och kranen får användas.

-Hela processen har nästan tagit knäcken på mig säger Martin. Alla nyinvesteringar lades på is. Jag vet inte om jag skall satsa på en förstoring av förvaringshallen eller inte. Gnistan försvann men kanske en förstoring i någon form blir av, funderar han.

Dags att blicka framåt

Martins företag ger arbete åt två personer på heltid. De kunde vara fler för det råder inte brist på arbete. En förfrågan bland fackfolk visar att kranen är den bästa och klart effektivaste redskapet för båtupptagning förutom beträffande de mindre båtarna. Huruvida en byggnadskran passar sämre in i skärgårdsmiljön än en mobil kran kan diskuteras. Båda har fördelar och nackdelar. Högsta förvaltningsdomstolen har gjort det enkelt eftersom de anser byggnadskranen vara olämplig. Därmed har man gett missnöjda sommargäster rätt på den punkten. Dragsfjärds kommun har

konsekvent stött Martins planer både i domstol och i beviljandet av byggnadslov. Nu när stormen har bedarrat efter uppgörelserna börjar det bli dags att blicka framåt. Villkoren för företag i skärgården är lika karga som naturen. De företag som håller sig flytande trots motgångar behöver allas uppbackning för att få ett lyft om det så skall vara en lyftkran till det. Alla förtjänar på det både fastbosatta och fritidsfolk.

Martin Fagerholm

- Född: 1949 i Rosala
- Bor: vid verkstaden i Rosala
- Familj: gift med Gitta, en son född 1987 och en son från tidigare äktenskap född 1974
- Utbildning: maskinmästare
- Favoritträtt: rimsaltade flundror
- Favoritdryck: vatten och konjak
- Favoritläsning: facklitteratur
- Karakteriserar sig själv: tokig arbetsnarkoman
- Ogillar: ovänskap

Text: Jan Sundberg Foto: Bernt Örså

Från skral till sakral - ny orgel i Hitis kyrka

Efter många suckar - inte minst från orgeln själv - har den gamla orgeln äntligen fått gå i pension och ersatts av en nybyggd orgel från Paschen Kiel Orgelbau.

Instrumentet är en mekanisk tiostämmig orgel till skillnad från den gamla pneumatiska som pga av sin konstruktion var känslig för variationer i väderlek och temperatur. Den nya orgeln invigdes av kontraktsprost Henric Schmidt på Kyndelsmässodagen den 30 januari 2005 men protokollet från orgelkommittéens första sammanträde är daterat redan 13.1.2000.

Historien upprepar sig

Orgelns föregångare togs i bruk 1943 och i Åbo Underrättelser kunde man 14.11.1942 läsa: "Orgeln är mer än skral. Underhandlingar om ny orgel från Kangasala Orgelfabrik hade inletts före vinterkriget, disposition samt pris hade även diskuterats. Kriget kom emellan. Saken lever likväl." Trots allt hade man ett knappt år senare kommit så långt att orgeln var färdig att installeras så snart man gjort den nödvändiga utvidgningen av läktaren. I augusti 1943 skriver Annonssbladet om utvidgningen: "Därtill behövdes dock bl.a. spik. Ansökan om beräknad mängd spik har från pastorsämbetet gått till vederbörligt ministerium i Helsingfors."

Kangasalaorgeln donerades i sin helhet av kommerserådet Hans von Rettig. Till den nya Paschenorgeln beviljades församlingen maximalt understöd på 80 procent tack vare att kyrkostyrelsens överarkitekt Eero Raatikainen ansåg att Hitis kyrka är värd att bevara och därmed att satsa på. Den återstående femtedelen täcktes av privata donationer - igen av bl.a. familjen Rettig.

Förebilder för den nya orgeln

Organist Björn Olof Mårtenson har fungerat som sakkunnig länk mellan församlingen och orgelbyggeriet. Han berättar att den klangliga förebilden finns i Västra Eneby kyrka i Småland: en orgel med ovanligt vacker klang byggd av den småningom riksbekante självlärde orgelbyggaren Sven Nordström 1850. Intonatörerna Kalevi Mäkinen och Helmuth Gripenrog reste till Småland, lyssnade och iakttog, mätte och ritade för att använda sina erfarenheter i Hitis. Mårtenson framhåller att intonationen lyckades över förväntan.

Fasaden i sin tur är inspirerad av föregångaren till Kangasalaorgeln, en orgel från 1898. Den nya orgelns böljande fasadlinje härstammar härifrån.

T.v. Helmuth Gripenrog och
orgelbyggare Christoph Böhmig t.h.

Kobenta tangenter

Orgeln har tio stämmor fördelade på två manualer och pedal men eftersom de kan registreras oberoende av varandra eller sammankopplas allt efter behov är möjligheterna till variation många. Stommen är byggd i långsamt växande lappländsk furu - ett pålitligt och hållbart material. Luftlådorna, där mekaniken finns, är byggda i furu och ek, tätningarna är gjorda av läder. Pipor finns både i furu och i orgeltenn, en legering av tenn och bly. Tidigare byggdes tangenterna i elfenben men det är inte längre tillåtet. Den nya orgelns tangenter är gjorda koben vilket fungerar minst lika bra. För den händelse att kyrkan skulle bli utan elektricitet sparade man den gamla bälgen så att man kan trampa in luft för fot. I sommar ska orgelns fasad ännu målas för att passa kyrkans interiör.

Välljudande stämmor

Det fina instrumentet, som verkligen borde tilltala alla sinnen, har gett församlingens kantor Tor Hanner ny inspiration: orgeln har en behagligt mjukt och vacker klang och den är lättspelad. Vid invigningen konstaterade församlingens kyrkoherde Eeva Hanner att "vi måste ta till musiken för att uttrycka det våra grovt tillyxade ord inte klarar av att uttrycka" och betonar psalmens roll i gudstjänsten: "det jag inte säger i predikan kan jag säga i psalmen".

Med sin nyansrikedom öppnar orgeln nya vidder när det gäller musiken både i och utanför gudstjänsten. Det bekräftades bl.a. av gästande organisterna Birgitta Forsman och Björn-Olof Mårtenson som spelade i invigningsgudstjänsten inför ett hundratal åhörare och organisten Markus Malmgren som under invigningskonserten samma dag demonstrerade orgelns möjligheter. I sommar kan vi höra organist Sanna Räsänen spela på orgeln vid Hitis församlings konsert den 9 juli.

Nu har församlingen fått en inspirerande orgel som får det att vibrera i bänkarna då man spelar. Eller som Gunnel Forsén uttryckte det efter invigningen: det är håll i gång i kyrkan då man spelar Bach!

Text och foto: Camilla Lumme

Hitis kyrka år 1909

Vi följa med in i den lilla träkyrkan. Den sexstämmiga orgeln bjuder till bön. Hur vackert församlingen sjunger! Intet af ångest, af suckan och släpande klagan röjer sig däri. Inga bondkrumilurer vanställa sångens melodi. Männen sjunga fast och säkert, kvinnornas röster klinga klara, sympatiska genom kyrkans korsbyggda skepp. Kantor F.F. Berglund, som trakterar orgeln med van hand, har inöfvat de sjungande, ja, har i det profana lifvet skapat en välvärkande sångförening. Sången i kyrkan vittnar om civilisation och intelligens. Jag fäster mig särskilt vid en vacker kvinnas röst. "Det är väl Stomtas-Emma; hon går så högt, att man ibland nästan får hejda henne" upplyser mig en allmogeman. Hennes bror, Erik Isaksson, husvärd å Stomta, är ock en väldig spelman, och har tagit pris på spelmanstäfningarna i Helsingfors.

Veckans Krönika N:o 24 1909

Tor Hanner trakterar den nya orgeln

Skärgårdsdramatik och att ta dagen som den kommer

Planerat eller oväntat, ett nyfött barn är alltid älskat och ett välkommet tillskott i en skärgårdsby. Förutom föräldralyckan förenas de nyligen utökade familjerna också av en oro för skolans framtid, men efter en period med få nyfödda barn kan nu en ljusning vara i sikte. Tre barn, två pojkar och en flicka, har fötts i Rosala och Böle sedan förra numret av RoHit utkom.

I december blev det tillökning i familjen Rosenberg/Wilson i Böle då dottern Alva föddes. Familjen har redan två döttrar som nu är 7 och 9 år gamla och familjen har nyligen, efter många år i Hangö, flyttat tillbaka till Böle där de byggt egna hemshus.

- Vi ville bort från höghuslägenheten och så är det mycket friare, lugnare och tryggare att bo här, menar de.

Dessutom har de släktingar här som kan ställa upp som barnvakt eller hjälpa till på andra sätt om det skulle behövas.

Familjen trivs med närheten till havet och skogen och tycker att barnen här får springa fritt och kan lämnas ensamma på gården. På så sätt tillåts de vara barn längre än om de skulle växa upp i en stad. De tycker dock att avstånden ibland kan vara långa, speciellt ifall man skulle behöva akut sjukvård eller liknande.

På det stora hela ser familjen positivt på framtiden och menar att bortflyttningen verkar ha minskat samtidigt som mera yngre människor visar intresse för att flytta till skärgården.

- Det finns bra jobbmöjligheter eftersom alla känner alla och frågar runt ifall det är någon som behöver arbetskraft, säger Barbro Wilson.

De tror på att skärgården hålls levande så länge som skolan och butiken finns kvar. Bostadsbristen ses som ett stort problem eftersom kanske inte alla som skulle vilja flytta hit har möjlighet att genast bygga eget.

*Familjen
Rosenberg Wilson
Fr.v. Östen, Barbro
och Alva*

I slutet av januari landade, mitt i natten, en helikopter i Rosala för att föra Regina Wilson till sjukhus i Åbo där hon 2 månader för tidigt födde parets andra son, Filip. Förlossningen var visserligen för tidig och ovanligt snabb men i övrigt gick allt bra och cirka efter en månads sjukhusvistelse fick de lyckliga föräldrarna ta med sig sin lille pojke hem.

- En timme efter att jag ringde var helikoptern här. Vi är mycket nöjda med hur det fungerade med samtalet till larmcentralen, berättar pappa Rainer Danielsson som nu jobbar igen efter att ha varit pappaledig i tre veckor.

Filip Danielsson tar sig en funderare

Familjen tycker att de i Rosala har allt vad de behöver och trivs speciellt bra med närheten till vattnet och havet samt med att ha en egen trädgård att sköta. Dessutom tycker de att det är tryggt här för barnen eftersom alla känner alla och vet var de hör hemma ifall de skulle komma bort.

Inför framtiden tror de på att de unga mellan 20 och 35 som flyttat bort nu börjar söka sig tillbaka igen. De tror även på annan inflyttning och menar att det finns bra möjligheter, speciellt för dem som kan ta jobbet med sig även om bristen på hyresbostäder just nu är ett problem.

Sisko-Leena och Petteri Santalahti hade turen att få köpa en bostad då de flyttade till Rosala i mitten på 90-talet efter att tidigare ha bott bland annat på Vänö. Skärgården och livet på landsbygden har alltid varit en viktig del av deras liv och eftersom de ville bort från stadslivet valde de att slå sig ner i Rosala. I februari föddes deras första barn, sonen Johan som de hoppas kommer att få en lugn och trygg uppväxt.

De tror att det är bättre för barn i ett litet samhälle där man kan få hjälp och stöd av sina grannar. Också känslan av att alla känner alla gör det mera tryggt att bo på en liten ort. Båda två trivs bra i det svenskspråkiga Rosala och menar att de gärna tar seden dit de kommer då det gäller språket. Även om de pratar finska hemma så räknar de med att Johan skall få lära sig svenska senare av kompisar samt i lekis och skola då den tiden kommer. De hoppas på att skolan skall få finnas kvar eftersom det enligt deras åsikt skulle vara alldeles för långt att skicka en sjuåring till Dalsbruk varje dag.

- Det finns jobb hur mycket som helst, men man borde utveckla det så att det skulle bli mindre säsongsbetonat och dessutom borde fisket göras mer lönsamt igen för att locka folk till skärgården, anser Petteri som drömmer om att bygga miniatyrmodeller, fast det har han ännu inte haft tid att börja med. Just nu ser han problemet med arbetskraft som en ond cirkel då de som bor här redan har ett yrke och ett jobb och om man försöker lösa bristen på arbetskraft med folk utifrån så hittar de ingenstans att bo.

Text och foto: Irene Sundqvist

Antalet skrivna i Hitis byar Läget i maj 2004

Rosala	135	Vänö	19	Holma	9
Hitis	75	Biskopsö	15	Tunnhamn	7
Kasnäs	60	Kaxjäla	14	Bolax	6
Högsåra	47	Vänoxa	11	Örö	0
Böle	25	Stubbnäs	11	Totalt	434

Kurt Zilliacus

Våra ortnamn :

2. HITIS och KYRKSUNDET

När det gäller Hitis har jag inte gjort någon sådan ortnamnsundersökning som i Rosala, och kan inte ge mig in på att kommentera de enskilda namnen i byn. I stället skall jag ta en överblick av vad vi i dag vet om traktens historia och de bidrag som några gamla namn ger till den.

I slutet av det första årtusendet e.Kr., när det blivande Åbolands historia fick sin början, vet vi att det fanns folkrika järnåldersbygder uppe i Halikko, Uskela och Bjärnä på fastlandet ovanför. Vi känner också till utlöpare från den bosättningen och kulturen till de östra delarna av Kimitoön, till Kalkila, Makila och Gammelby. Där har järnåldersfolket efterlämnat gravar och andra fornfynd, liksom spår av sädesodling redan under 900-talet. Det folket har säkert också sökt sig ut till skärgården utanför, för att fiska och jaga säl och annat villebråd, och med tiden särskilt för att få kontakt med sjöfarande handelsmän. Det var sjöledes som man på den tiden reste och transporterade varor och bedrev handel.

Med all sannolikhet representerar ortnamnet *Hitis* liksom *Rosala* och andra gamla finska lånenamn i trakten den tid och kultur som det här är fråga om. De två namnen kan i själva verket från början ha syftat på att det namngivande folket härstammade från de bygder som i gamla urkunder finns omtalade som Hijthis i Uskela 1401 och Rodzala i Halikko 1540. På eräfararnas tid var det vanligt att i ortnamnen ange ursprunget för det folk som hade nyttjanderätten till ett område.

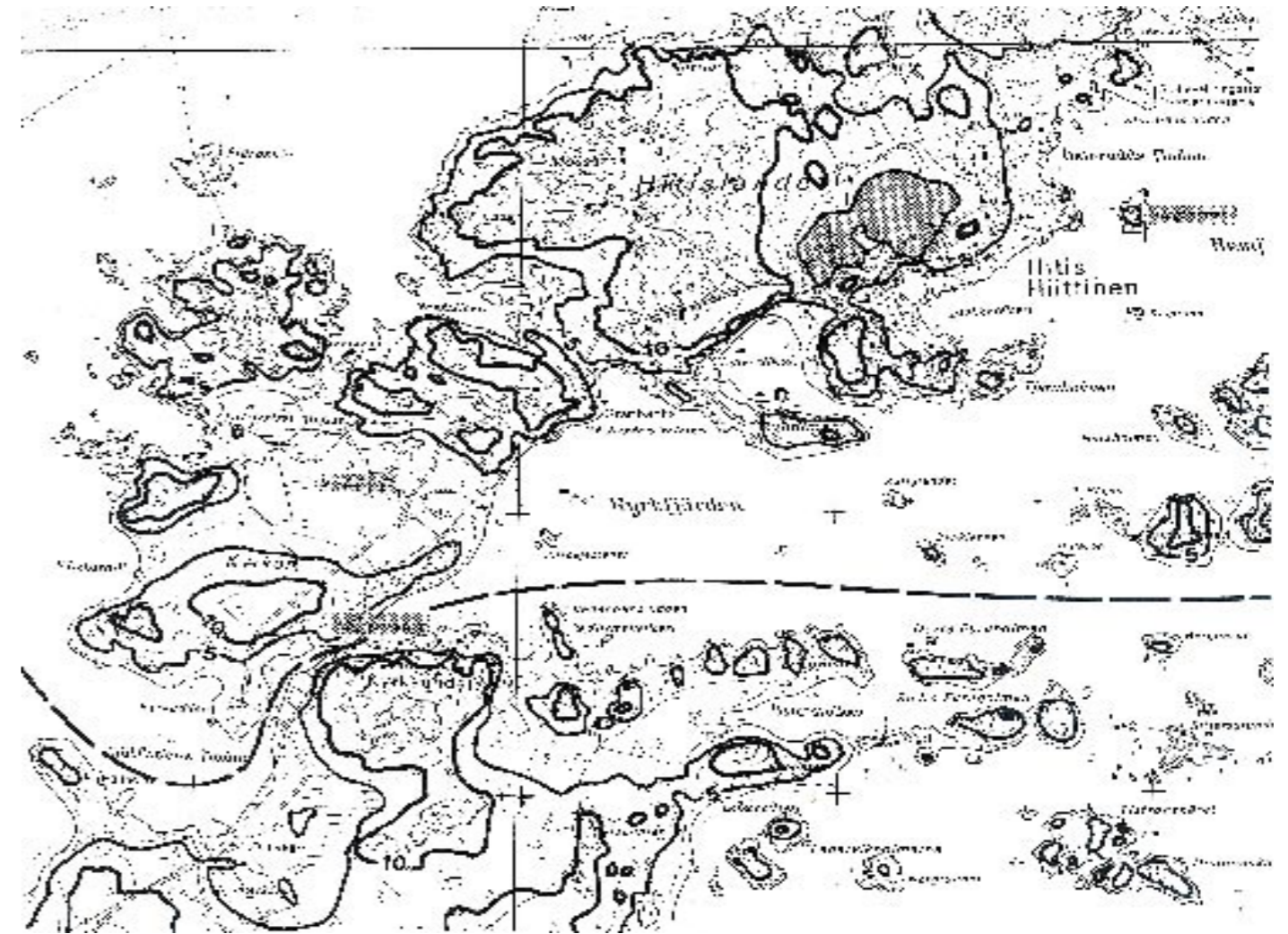
Namnen i fråga har betecknat var sin av de största öarna i Kimitos utskärgård, och närmare

bestämt antagligen fiskelägen som tidigt hade anlagts på dem.

Utmärkande för Hitislandet i slutet av det första årtusendet var en vid men i alla riktningar skyddad vik med smalt inlopp som 5-meterskurvan på höjdkartan ritat upp vid platsen för den nuvarande byn. Det är så som terrängen ungefär bör ha sett ut vid den tid då vattennivån i havet var nästan 5 meter högre än i våra dagar. Hur långt viken kan ha sträckt sig under olika tider vet vi inte, men vi kan fortfarande väl föreställa oss var den har gått upp i låglandet norr om gårdarna.

Det var just sådana instängda vikar som de fornfinnska fiskarna brukade slå sig ner vid för att ha en trygg hamn för sina båtar och gott lektidsfiske på våarna. Vid dem byggde de sina fiskelägen, som ofta med tiden blev fasta bosättningar.

Det enda av de övriga nutida ortnamnen i Hitis by som ser ut att kunna härstamma från de finska fiskarna är namnet *Vikare*, som betecknar ett obestämt strandområde vid våra dagars förbindelsebrygga. 5-meterskurvan visar att här på deras tid har funnits ett grund eller en udde som mycket väl kan ha haft ett namn på *-kari* (t.ex. ett "Viita-kari"?). Platsen kan ha varit finnarnas hamn i norr mot fastlandet. De finska inbyggarna har tydligen lämnat trakten när svenskarna kom och inte levt kvar i byn.

Landhöjningskarta över Kyrksundet och Hitis by med Högholmen. Höjdkurvorna har förstärkts för 5 meter (strandlinjen ca 800 e.Kr.) och 10 meter (före Kr.).

Den gamla "österleden" som vi vet att vikingar och andra färdmän sedan urminnes tid har nyttjat vid färder längs Finlands sydkust måste i alla tider ha passerat Hitis skärgård. Vid den tid som det här är fråga om vet vi att leden gick strax söder om Hitislandet. Här har folket som rörde sig i trakten kunnat få kontakt med främmande sjöfarande och upprätta handelsförbindelser med dem.

I början av det andra årtusendet, troligen på 1100-talet, inleddes den svenska kolonisationen av Finland. Redan i den kända beskrivningen från ca 1250 av farleden från Danmark längs svenska och finska kusten till Reval anges *Örsund* som en hamnplats mellan Aspösund i Korpo och Hangö.

Namnet är uppenbarligen svenskt och har syftat på ett sund av sand och grus, som kallades *ör* på äldre svenska. Forskarna är i dag överens om att det måste ha varit det sund i Hitis som senare har fått namnet Kyrksundet. Sundet bryter igenom åsen Salpausselkä II som från Bromarv löper ut längs Rosalalandet till Sommarön och Örö, på en del gamla kartor kallad Sandö, och det är det mest typiska "Örsund" man kan tänka sig.

Sjöfarande på 1200-talet var franciskanermunkar som bedrev missionsarbete. De skrev sin farledsbeskrivning på latin, och de brukade uppföra kapell vid sina hamnplatser i skärgården. Också vid sundet i Hitis har 1938 anträffats rester av ett sjöfararkapell, som har undersökts och daterats till 1200-talet. Efter det att "kyrkan"

byggts blev namnet Örsund ersatt med det värdigare namnet *Kyrksundet*, som det bär ännu i dag, och ön där kapellet låg fick namnet *Kyrkön*.

Hamnen i Kyrksundet med sitt kapell blev en viktig knutpunkt på sjövägen från Sverige upp till Kimito och Uskela eller vidare till den nyländska kusten. År 1347 vet vi att den svenska kungen Magnus Eriksson låg i hamn i "Kirkioswundh" och undertecknade två brev där. På 1400-talet började man kalla hela skärgårdsdelen av Kimito storsocken för *Kyrkosunds skär*.

Strax öster om sundet ligger grundet *Snäckestenen*, som tydligen har haft med farleden att göra; "snäckjan" var en båttyp som användes vid den tid det är fråga om. Här gick farleden vidare österut förbi *Kummelskäret* och *Stångskäret* till Kapellhamnen i Hangö; båda skärnamnen har antagligen syftat på farledsmärken.

Samtidigt som Kyrksundet med tiden blev allt trångare och grundare utvecklades sjöfarten och större fartyg kom i bruk. Den tyska hansen utsträckte sin Östersjöhandel till Finlands kuster. På 1300-talet anlades en ny hamn med kajer och förskansningar på *Högholmen* vid Hitis by.

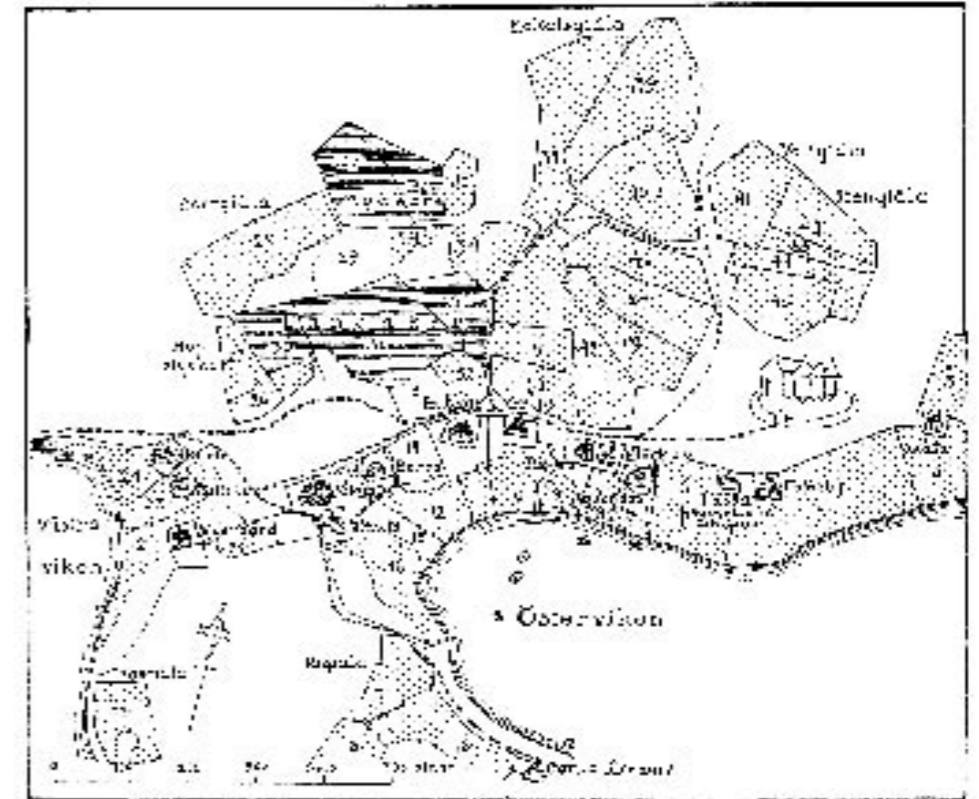
Farlederna flyttades till öppnare och djupare vatten. Till den här tiden hänför sig namnet *Kuggskäret* utanför byn, som har syftat på besök av någon "kogg", den fartygstyp som hansan mest använde sig av. *Bötskäret* ytterst i Hitis skärgård mot söder kan med sitt "böte" ha varit en spanings- och signaleringspost utanför hamnen.

Det gamla kapellet stod länge kvar vid Kyrksundet, troligen i renoverat men alltmera förfallet skick. 1637 bestämde Johan Oxenstierna att det skulle rivas och ett nytt kapell uppföras i Hitis by. Det byggdes alldeles nära platsen för våra dagars kyrka. 1685-86 ersattes det med den nuvarande korskyrkan.

Under århundradena sedan 1200-talet har de svenska kolonisternas by utvecklats vid stranden av Österviken, i skydd av Näset, ungefär på den plats där det ursprungliga fiskeläget låg. Den gamla hamnviken hade med tiden upplandats; på skifteskartan ovan betecknas området som äng eller åker. Högholmen förlorade sin betydelse och anläggningarna förföll och glömdes bort, för att återupptäckas av arkeologer i slutet av 1800-talet.

Flygbild från väster över farleden genom Kyrksundet och förbi Snäckestenen mot Hangö. Ur "Finska Skären" 1990. Foto Hannu Vallas.

Karta över Hitis by, enligt storskifteskartan 1771 ritad för Kimitobygdens historia (II:1 s. 63).

Odlingsmarkerna var fortfarande mycket knappa, men byn blev en fiskarby som med tiden fick hela 15 gårdar. Gårdarnas tomter och namn finns angivna på skifteskartan. Perspektivet på korskyrkan har berett kartritaren uppenbara problem.

Själva bylandet har under årets lopp vuxit betydligt, både i öster mot Strömmen och i väster vid Kyrksundet, där Norrsundet har landats upp och Kyrkön förenats med huvudön. Ortnamnen längs stränderna är tydligt knutna till 5-meterskurvan och härstammar från det andra årtusendet.

På 1960-talet tecknade jag också upp ortnamnen i kyrkbyn för min samling *Ortnamnen i Hitis (SLS 805)* i Svenska litteratursällskapetets arkiv i Helsingfors. Traktens ortnamn, arkeologi och historia beskrivs bl.a. i min bok *Skärgårdsnamn (SLS 558)* från 1989 samt i Konstsamfundets jubileumsbok "Finska skären" 1990 och tidskriften *Skärgård 3/1996 (Åbo Akademi)*.

Dagstidningar vi samarbetar med:

1. TB-MÅZIN
2. ROSALA HANDELSBOD
3. VIKINGA CENTRUM
4. POSTEN
5. BRANDSTATION
6. ROSALA SKOLA
7. FÖRENINGSHUS
8. MINNESMÄRKE
9. GÄSTHUS

1. FÖRENINGSHUS
2. BIBLIOTEK
3. SOLSLIMTEN
4. KYRKHÖRNE-AMBETET
5. HITIS KYRKA
6. LANTHANDEL
7. POST OCH BANK
8. BRANDSTATION
9. CAFE

Trålfiskets fader i Finland

Einar Fagerström (född 1913) levde merparten av sitt aktiva yrkesliv i Rosala på Sommarön. Einar skiljer sig från de flesta andra i trakten genom att han hade sinne för affärer och vaken för nya intryck som han kunde förverkliga. Han var en föregångare att införa laxfiske på krok i trakten och han var först med att starta fungerande trålfiske i landet. I samtal med pensionerade fiskare i Hitis skärgård dyker hans namn förr eller senare upp. Einars livsgärning har lämnat spår som inte med lätthet går att förbigå.

Einar berättar att han är född på ön Träskö som ligger vid Porkala fjärd. Ön tillhörde Degerby kommun som sedan krigsslutet är sammanslagen med Ingå. Redan när Einar var i tvåårsåldern flyttade familjen till Kaxjäla i Hitis kommun där pappan livnärde sig med fiskhandel och ett litet jordbruk. Vid sidan om detta byggde pappan sina egna båtar. Redan som sjuåring sattes Einar i arbete. Hans mormor hade honom att rensa strömming mot en betalning av 25 penning per åtting (15,6 liter). Då sommaren var slut hade han rensat för en hel femma. Einar hjälpte också sin far med båtbygget. Skolgång var inget man hade möjlighet att satsa på. Han gick endast fyra och ett halvt år i skola. Däremot lärde han sig tidigt hur man bygger sjödugliga sumpar samt reparerar och installerar motorer. Ett av båtbyggena var sumpen Diana som Rolf Renlund från Böle fraktade fisk med till Helsingfors under 1930-talet.

Sjöfärderna började i tidig barndom. Einar följde med sin far till Helsingfors på en sump redan som sjuåring. Som 10-åring körde Einar ensam sin fars sump från Kaxjäla till Vänö för att köpa upp fisk. Han orkade inte själv veva igång motorn. Pappan startade då han for och Ivar på Vänö startade då han skulle hem. Som 13-14 åring körde han ensam sumpen från Kaxjäla till Helsingfors. Det blev minst två resor i veckan under hela sommaren. När Einar var 15 år flyttade familjen till Hangö där pappan fortsatte med fiske och båtbygge. Därtill

Einar ombord på sin trålare

var han sumpskeppare. Kunskapen om båtbygge, båtmotorer, sjöfart och affärer byggdes sålunda på från barnben.

Karriären som sumpskeppare

Efter fullgjord värnplikt bl.a. på Öro tog han befäl på sumpen Vinga som pappan byggde år 1935. Einar ombads att bli delägare i ett bolag men han började frakta fisk på egen hand till Helsingfors och Stockholm. Fisken köpte han av fiskare i Hangö, Bromarf, Västanfjärd, Hitis och Rosala. Konkurrensen om frakterna var hård och många försökte fösa honom ur vägen. Einar hade sina knep. Till dem hörde att alltid ha en flaska brännvin med. Vid varje affär med fiskarna skulle de bjudas på en sup och betalningen sköttes med kontanter. Ibland var supen viktigare än det pris de fick för sin fångst.

Det var många som fraktade fisk till Helsingfors men färderna till Stockholm krävde större båtar. Det hade båtbyggarsonen Einar tillgång till. Färden till Stockholm tog ett dygn och i medeltal gjorde han en resa i veckan. Fiskhallarna låg på stora flottor vid Slussen och bredvid låg sumpar dit fisken lossades.

-Den sista fredsvintern 1939 var först kall och sedan blev vädret mildt. Jag lyckades då få ut min sump i trafik när ingen annan klarade av det. Vi var två man ombord och affärerna gick bra. När kriget

bröt ut var jag ägare till fem sumpar. Besättningarna bestod av Einars far, hans bror men även anställda.

Kriget tog och gav

När Hangö skulle evakueras efter vinterkriget fanns det inte mycket tid att få sumpflottan flyttad. Einar kom från krigstjänst och hade stort besvär att få loss sumparna från den tjocka isen. En ny sump vid namn Marisa lyckades han få ut från hamnen plus två mindre sumpar. Resten blev kvar. Einar blev utan hem som alla Hangöbor när staden blev sovjetisk flottbas. Det var då han flyttade till Rosala. Där fixade han en generator som försåg hushållet med elkraft, förresten den första på orten. Under vapenstilleståndet mellan mars 1940 och juni 1941 inledde Einar fisktransporter till Helsingfors med Rosala som bas. För att runda Hangö udd med minsta marginal gällde det att köra mellan Morgonland och Bengtskär. Ingen annan vågade köra denna rutt. Efterfrågan på fisk var stor i Helsingfors och därför var transportererna lockande.

-Jag blev en gång prejad utanför Hangö av en sovjetisk patrullbåt fastän vi befann oss på finländskt territorialvatten. Inga förklaringar hjälpte och sumpen blev bogserad till Russarö fort i en fart av 15 knop. Aldrig tidigare hade sumpen fått en sån skjuts. Det blev förhör med gevär och pistoler. En officer kunde lite svenska och förklarade att gränsen räknas 5 sjömil från Russarö och inte från Tulludden som var överenskommet i vapenstilleståndet

Vi blev frisläppta men jag krävde att få bli bogserad tillbaks varifrån vi kommit eftersom det var knappt med bränsle. En annan gång var jag illa ute igen men som tur var det dimma och då slapp jag undan. Visst hade vi sjökort och kompass men det bästa kortet hade jag i huvudet.

Alla lyckades inte lika väl som Einar. Han berättar att två fiskare från Bromarf blev tagna av sovjetisk militär när de skulle runda Hangö udd.

Den ena återvände aldrig och den andra kom hem efter några år.

Nya affärsidéer

När fisken började transporteras i lådor ställde det större krav på leveranshastighet. Einar köpte sin första lastbil år 1942. Fisken transporterades med sump till Dalsbruk och där lastades fisken om i lådor för transport till Helsingfors. Senare nappade andra på idén och tog upp konkurrensen. Einar hann dock bli ägare till flera lastbilar.

-Min första lastbil förstördes av en bomb som kreverade någon meter från bilen. Jag fick ingen ersättning för förlusten men år 1946 fick jag som kompensation tillstånd att köpa en ny Chevrolet med långt flak. Den lämpade sig väl för fisktransporter. Jobbet var tungt för jag körde nästan dygnet runt och mest på nätterna. Fisken skulle vara framme i Helsingfors kl. sex på morgonen. Sen fick jag magsår och måste sälja bilen.

Efter kriget fanns det gott om torsk som rensades av fiskare på Lökholm, Borstö, Rosala och på andra

Per Danielsson samt Ture och Ingmar Strandberg

öar i skärgården. Torsken saltades och stuvades in i sillfat för transport till Helsingfors med båt. Det var en fiffig affärsidé eftersom fisk inte var på kort som annan livsmedel.

–Folk stod och köade vid kajen när vi anlände till Helsingfors. Vi kunde lasta mellan tre och fyra ton fisk ombord på den sump som min kusin byggde. Hon hette Bris och var 70 fot lång. Det var brist på bränsle men Einar monterade in gengas som drivmedel. Det var besvärligt att ta sig runt Porkala där Sovjet arrenderade en flottbas efter kriget. Under dagtid fick man passera längs en angiven rutt med tillstånd som skulle anhållas. En nylänning som var ute i samma ärenden fick motorfel vid Porkala, en ångbåt kom till hjälp men linan brast och båten gick förlorad till ryssarna.

Först med laxfiske

Senare på 1940-talet blev det sämre med fisket och då kom Einar på idén att försöka på laxfiske som var vanligt i Skandinavien och Bottenhavet men obekant i södra Finland på öppet hav.

–Jag började med laxfiske kring 1947. Fiskade med krok och som mest lade jag ut kring 800 krokor. Till bete hade jag strömming. Bragderna fixade jag själv men det var svårt att få tag på nylon och annat material. Jag försökte först med att ha bragderna ute över natten men det gav inte mycket. Det var ett bakslag men sen kom jag på tanken att lägga ut krokarna på efternatten och då var resultatet genast bättre.

Laxfisket gav goda inkomster och därför fick andra sköta om transporterna till Helsingfors.

–Jag fick en gång en lax som vägde 20 kg och i snitt kunde laxarna väga tio kilo. Jag lade ut krokarna i vattnen utanför Bengtskär och det räckte inte länge innan alla andra i Rosala skulle börja med laxfiske de med.

Det var på en av dessa fisketurer Einar kom i kontakt med en dansk trälare som låg långt utanför Bengtskär. De var gästvänliga och Einar blev bjuden ombord för att bekanta sig med båt och besättning. Idén tändes där om att kanske det ändå skulle vara

Trålarna Dorte och Dorita

möjligt att inleda trålfiske i våra vatten.

Trålfisket trodde ingen på

Tanken på trålfiske i Finland var inte ny. En fiskare vid namn Larkama från Helsingfors hade köpt en trälare redan vid krigstiden men hans försök misslyckades. Botten i våra farvatten är ojämna och river lätt sönder trålen. Larkama saknade ekolod och han lade av med sitt fiske efter några misslyckade försök med sönderrivna trålar. I Nordsjön var botten jämna och sandiga och snart hade man fått den föreställningen att trålfiske inte är möjlig i våra vatten.

–År 1953 åkte jag över till Danmark med fiskhandlaren Erik Åvall från Helsingfors för att titta på en trälare från Skagen. Det blev ingen affär då men året därpå åkte jag ensam över till Esbjerg för att titta på trälaren Dorte som kom från Färöarna. Hon var stadigt byggd för att tåla sjögången på Nordsjön. Affären blev av först år 1955 för i Finland måste man ha licens från ministeriet för att inköpa ett utländskt skepp. Det var inte enkelt men som tur var blev jag av en händelse hjälpt av amiral Sundman på ministeriet som kände bra till förhållandena i skärgården. Ett begagnat skepp fick inte vara äldre än sju år och dessutom måste man betala tullavgift på 10 procent.

När alla officiella tillstånd var avklarade kunde Einar göra upp affärerna i Danmark och köra hem båten. Dorte blev landet första fungerande trälare.

Erik Liljeberg från Helsingfors åkte också till Danmark och köpte en trälare som egentligen var en sump. De drog trål i par under åren 1955 och 1956 och lyckades bra trots alla varningar om att det kommer att misslyckas.

–Jag behövde en trälare till och då blev jag tipsad om Larkamas trälare som var från Danmark men nu låg i hamnstaden Portimao i södra Portugal. Han hade fått spritproblem och tänkte inleda smuggeltrafik mellan Tanger och Portugal men dog av spriten. Båten hade legat vid kaj i Portimao i fyra år när jag reste ned med en kamrat från Hangö för att göra affärer. Trälaren hette Dorita och var i dåligt skick. Bredvid kajen fanns en verkstad som jag fick hjälp med för att få igång den encylindriga kultändaren. Det var inte lätt att få bränsletanken och slangar rena och vi fick jobba en hel del innan maskinen var i körbart skick med de få verktyg jag hade. Det fanns inga registerpapper ombord och inte mycket annat heller förutom några gamla sjökort, kompass och logg. Vi lastade proviant och extra bränslefat ombord och körde i tio dygn utan att stanna för vi levde i ständig fara att bli prejade då skeppspappren inte var i skick. För varje avverkade hundra sjömil drog vi ett streck i skottet och det blev många streck dragna innan vi kom fram. Vi körde över Biscaya och genom Engelska kanalen till Cuxhaven vid Elbe i Tyskland. Där bunkrade vi och fortsatte färden genom Kielkanalen mot Gotland och sedan till Hangö.

Färden var förknippad med många strapatser såsom sjögång i Biscaya, svältransoner då provianteringen

delvis misslyckades p.g.a. felaktig leverans, dåliga kojplatser, risk för motorhaveri, svårt att navigera med undermålig utrustning och ovana att färdas i vatten med stor avdrift samt skeppets dåliga kondition i allmänhet. Kanske det är onödigt att tillägga men Einar var en självlärd skeppare utan formell utbildning på området som de flesta andra skärgårdsbor. Efter färden när trälaren togs upp på dock framgick det att de lägsta bottenborden var angripna av mask, något som undgick dem när de granskade båten vid ebb i Portimao, och det kan närmast ses som ett under att Dorita klarade av sjöfärden utan att springa läck på Atlantens vådliga vatten. Då hade det gått Einar illa för inte fanns det vare sig livbåt eller radiotelefon ombord.

Einars trälare tände Rosalafiskarna

När Einar väl hade fått Dorita i skick kunde han börja tråla i par med egna båtar. Senare skaffade han ännu en trälare från Danmark. Hon hette Daisy och året var 1958. Som mest var de fem man ombord på trålarna. Einar berättat att det fanns två metoder att tråla: antingen med yttrål eller med bottenrål. Han började först med yttrål men övergick snart till bottenrål som var krångligare men gav bättre fångst. Ombord fanns nu ekolod som gav överblick av botten och angav var fiskstimmen fanns. Det var bättre förtjänst att jobba med egna trälare än att vara i bolag med en annan. Ingen hade lärt honom hur fisket går till så Einar fick ta reda på allt själv genom att pröva sig fram. Framgången

med trålfisket inspirerade andra i Rosala och Böle. Snart fanns det sex eller sju trälare i byarna.

–Vi fiskade ända från Lovisa i öster till Jakobstad i norr. Räfsö i Björneborg var en av hamnarna vi brukade ligga i. Ibland fiskade vi vid Finngrundet i Gävlebukten men mest blev det vattnen kring Gotland. När jag första gången kom till Slite fick jag fiska i kölvattnet efter de gotländska fiskarna. Det var inte lönsamt så jag försökte mig på ett annat ställe som var djupt och därför

Rosala fiskare i Slite på Gotland

tyckte de att stället inte var dugligt för trålfiske. Jag lyckades och snart började gotlänningarna fiska i samma ränna. Än i dag kallas stället för finndraget. Min båt hade starkare maskin än gotlänningarnas. Jag kunde dra en större trål än de då jag hade en maskin på 105 hästkrafter.

Slite på Gotland blev snart samlingspunkt för Rosalatrålarna. Einar hyrde en bostad där med sin fru under två vintrar. Einar med familj flyttade redan år 1960 till Helsingfors för att dottern Ulla gick i skola där och han fiskade i vattnen utanför. Åtta år senare flyttade de till Hangö och år 1976 pensionerade han sig. Men hans idéer och båtar levde längre kvar i Rosala. Numera bor han i Ekenäs och har ibland lite svårt att minnas årtal och namn. Däremot minns han exakt summan på bud och motbud när det blir tal om affärer. Detta om något vittnar om att Einar var en affärsman ut i fingerspetsarna som vågade och visste när man skulle satsa på något ingen annan hade prövat på. I regel lyckades han om inte förr så senare. Einar Fagerström är en pionjär inom den mångfasetterade fiskeribranschen som med råge bör få den erkänsla han är värd vare sig det gäller branschens utveckling i Rosala eller i hela landet.

Einar Fagerström - 90 år

Undertecknad tackar Einars dotter Ulla Mickelsson för hjälp och kompletteringar med denna artikel

Text: Jan Sundberg
Foto: Ur Einar Fagerströms fotoalbum

Johanne förr

Till Midsommar, Johanne, hörde storstädning av hemmet, gårdsplan och tun; också ladugården städades och kreaturen skulle ut.

Så var allt fint att fira Johannes Döparens födelsedag den 24 juni, som år 1955 flyttades till en lördag. Man prydde hemmet med blommor t.ex. hägg och löv. Lövmejer ställdes vid dörrarna. Majstången (av maja = löva) restes i Rosala enligt skrifter åtminstone redan på 1500-talet. I Hitis by restes majstången på kyrkbacken under långa tider, berättar Maria Henriksson Risas, född 1857. Brasor brändes på grund och klackar i byvikarna för att skrämja bort trolltyg och den onde. Mycken vidskepelse frodades ända sen hednisk tid.

Efter Johanne bastubad skulle man naken rulla sig i daggen, så var man frisk hela året. Naken skulle man springa motsols tre gånger runt bastun med en badkvast som sen kastades på taket och visade åt vilket håll den tillkommande kom. Sopar man johannenatten en tregrenad väg, med ryggen före, kastar kvasten baklänges kommer friaren den väg kvastskäftet pekar.

Det mest invecklade var när flickorna gick till åkern med fem olikfärgade garltrådar som knöts på sädesstrån, ett för var färg, klippte stråna lika långa och läste ramsan: "Rött för ärlighet, grönt för kärlighet, vitt för döden, svart för sorgen, gult för korgen". På morgonen gick man och såg vilket strå som växt bäst, den färgen skulle slå in, t.ex. svart sorg och gult så fick flickan korgen.

Marita Lönnfeldt

Nio sorters blommor plockades och sattes under huvudkudden, och den man drömde om skulle bli ens tillkommande. Prästkragen, "älskanblåomå", läste älskar, älskar inte, när blombladen revs bort och den sista gav svaret. Mycket skrock fanns om framtiden.

Under Johannenatten kunde man se drakeldar på skär eller i skogsgläntor. Drakbo, "drahkbå" var nergrävda, gömda skatter. Knepet var att nalkas boet tyst, kasta en stålbit i elden, gå baklänges därifrån tills allt var tyst, och ta skatten. Men sa man något, då försvann allt i ett trollslag. Det berättas många dråpliga historier, bl.a. när drakboet var gömt i ett nät vid skärets strand och glädjen över fyndet blev uttalad t.ex. "Nu har vi fått, och nu är vi rika". Allt försvann.

Johannelövet sparades för att ges åt korna vid första dagen de hölls i fähuset på hösten; då blev de friska hela vintern. Och en kvist av midsommarlövet sparades hela året vid taksparrarna i stugan, och bringade lycka.

Text: Marita Lönnfeldt
Foto: Ur Rudolf Gustafssons fotoalbum

Succéutställning i Rosala

Lärarparet Tina och Bernt Örså arrangerade en utställning av gamla fotografier med anknytning till orten i regi av Rosala Byråd under sex sommarkdagar i juli 2004. Utställningen i lågstadieskolan blev en succé. Drygt 300 besökare kom för att beskåda de gamla fotografierna jämte texter som fanns vackert uppmonterade på skärmar, väggar och bord. Avslutningsdagen som sammanföll med den stora marknaden sommarblotet, drog hela 150 besökare från när och fjärran.

Det hela började för några år sedan när Tina började fråga efter gamla bilder av damerna i Böle syjunta. De första bilderna samlades där men snart fick hon tips om fler intressanta bilder i gårdarna omkring.

–Först tyckte folk att deras gamla bilder inte var värda något. När en gav en bild gick ordet vidare och snart kom folk självmant med sina fotografier. Bernt skannade och förstörde bilderna på datorn som damerna i syföreningen fick identifiera, berättar Tina.

Rosalamarthor på Örö före kriget

Bildkvalitén

Äldre bilder är givetvis i svart och vitt och de är ofta små till formatet.

–En del måste tyvärr kasseras eftersom de var för otydliga. Fläckar och håligheter går att retuschera med datorn. Bilderna måste se gamla ut för att inte förlora äktheten. Överlag har bilderna haft en bra kvalitet, säger Bernt.

–Tumregeln är att ju äldre bild desto bättre kvalitet. De äldsta bilderna är ungefär etthundra år gamla.

Utställningen en mötesplats

–En viktig del av utställningen var att få bilder identifierade och att få rätta fakta. Många bilder har ändrats och korrigerats under utställningsveckan. Tina berättar att hon och Bernt var på plats från måndag till lördag mellan kl. 10 och 14 varje dag.

–Det var jobbigt, säger Tina, men vi har lärt oss en hel del.

–Vi har fått ordning och reda på folk som inte finns mera, berättar Bernt. Det har varit ett slags pussel. Gamla hus har fått ett nytt liv och hus som inte finns mera har återuppstått.

Utställningen blev en social grej berättar lärarparet. Gamla och unga träffades kring bilderna och diskussionerna var livliga. Gamla minnen väcktes till liv. En del av besökarna har återkommit flera gånger. Många visade stolthet över att finna sina rötter.

Utställningen utvidgas

–Fjolårets utställning var ett skrap på ytan. Ute finns en hel del att hämta och ett stort arbete återstår. Vi vill få pusslet klart med släkt och gårdar och därför fortsätter vi samla. Många gårdar är ännu obesökta. Främst är vi ute efter bilder från Rosala och Böle men vi har också bilder på många emigranter.

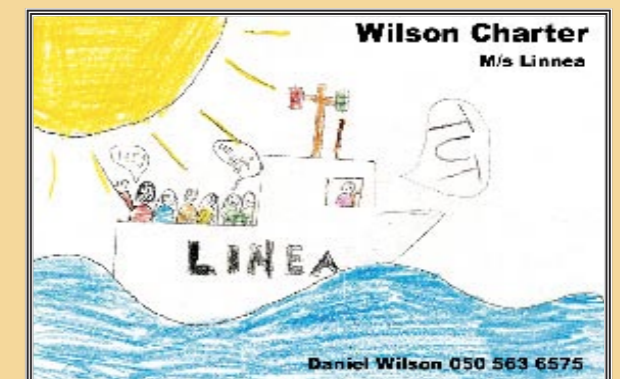
Nästa utställning är inprickad sommaren 2005.

–Vi ser gärna att folk lämnar sina gamla bilder till oss på skolan. Vår målsättning är att få ett bygdealbum med små berättelser om personer under arbete och högtid samt gårdarna de bodde i, berättar Tina och Bernt.

By med stolta anor

Det är slående hur byn ändrat utseende under hundra år. Träden lyste nästan helt med sin frånvaro och boskapen betade på gårdarna. Fisklådor var staplade längs bryggorna och skötar hängde på tork vid bodarna. Jullar och sumpar låg tätt förtöjda vid båthusen. Folket levde ett slitsamt men naturnära liv som skänkte dem föda och ibland någon guldkant. Folk brydde sig om och var beroende av varandra helt på ett annat sätt än nu. Bilder berättar mer än tusen ord heter det. Med denna satsning har Rosala Byråd med Tina och Bernt som eldsjälarna gjort en kulturgärning som är värd allas uppbackning. Vi väntar med spänning på att få ta del av deras fortsatta arbete. Bilder väcker minnen om dem som inte längre finns och knyter samman traditioner som dagens bybor kan vara stolta över

Text: Jan Sundberg
Foto: Ur Gerda Gustafssons fotoalbum

Konstnären Uno Rosenberg från Vänoxa

Uno Rosenberg hann under sitt 93-åriga liv (1908-2001) syssla med mycket. Han var sjöman, småbrukare, fiskare, timmerman och mycket annat. Han hade också kommunala och kyrkliga förtroendeuppdrag och var häradsdomare. På sin levnads höst skrev han två böcker. Trots detta är det ändå som målare – framför allt marinmålare – han kommer att vara ihågkommen.

Redan när han var 13 år begav han sig från hemmet på Tranholmen i Vänoxa (eller Wenoxa som han själv föredrog att skriva) till sjöss. I början var det mest vedskutor inom skärgårdshavet och till Stockholm. Sedan följde större segelfartyg och ångbåtar, speciellt efter det att han tagit styrmansexamen.

Intresset för målningen föddes redan under barn- och ungdomstiden. Att det sedan blev marinmålningen som främst

intresserade har sin förklaring i att det var i denna miljö han fanns och verkade. Hans första mera ambitiöst gjorda tavla är från 1926. Motivet är Oaklands, barken han då seglade på. Hans bedömning av tavlan var att den var "livlös". Senare berättade han nästan skamset att han vid den första tavlan använt linjal när han målade skot, stag och brassar. Tavlan finns ännu bevarad.

En självlärd marinmålare

Någon konstnärsutbildning i egentlig mening hade Uno Rosenberg inte. Han genomförde dock brevkurser som delvis var tämligen omfattande. Han ansåg att han lärde sig hela tiden och att man som marinmålare aldrig blir fullärd. Han återgav sina motiv realistiskt. Speciellt med marinmålningarna var han noggrann med detaljerna. Samtidigt var han medveten om att det finns en känslig balansgång

när det gäller detaljerad realism och "livlöshet", såsom i den första tavlan. I fråga om andra motiv använde han sig mera av konstnärlig frihet. Det abstrakta måleriet intresserade honom ändå inte i nämnvärd grad.

Målandet var länge en hobby som av rent vardagliga orsaker inte kunde få den plats det skulle ha förtjänat. Han avslutade sjömanslivet 1951 och efter det försörjde han sig och familjen med andra arbeten. Måleriet fick ofta stå i bakgrunden. Vänner och bakanta kände dock till hans målning och det kom en del tavelbeställningar. Många gånger kunde det vara någon som ville ha sin stuga målad, t.ex. till en bemarkningsdag. Jag minns att hans syn på motivet inte alltid var densamma som beställarens. Beställaren ville ju alltid att förstasidan och ingången skulle vara i förgrunden.

Vid sidan av marinmålandet sökte han under 1950- och 1960-talen ofta motiven från de omgivande skärgårdsmiljöerna. Vanligen var det motiv med strandbodnar, bryggor och båthus. Han samlade dessa motiv bl.a. i Rosala och på Vänö. Ibland hade han enbart havet och vågorna som motiv. Han iakttog alltid intresserat havets skiftande nyanser och återgivningen av havet hörde också till de starkaste sidorna i hans måleri.

Uno Rosenberg vid sitt staffli

Tavlor på utställning

Mot slutet av 1960-talet blev dock marinmålandet allt mera dominerande. Så småningom föddes också idén om en egen utställning. Efter vissa problem med att hitta lämpliga och intresserade gallerier hölls den första utställningen i Helsingfors 1974. Utställningen blev en framgång och samtliga tavlor såldes. Bland publiken och köparna fanns då flera gamla sjökaptener som själva hade seglat på segelfartygen. Uno berättade att sjökaptenerna närapå med förstoringsglas granskade att alla detaljer var riktigt återgivna. Förutom tavlorna som såldes fick han också nya beställningar som höll honom sysselsatt en lång tid framöver. Sannolikt var tidpunkten för utställningen lyckad. Dels fanns då ännu en del av den gamla sjöfarargenerationen kvar och dels sammanföll tidpunkten med ett nyvaknat intresse för de gamla segelfartygen.

Den andra utställningen hölls i Nådendal 1976. Försäljningen blev inte lika livlig som vid den första utställningen, men ändå såldes ungefär hälften av tavlorna. Det gjordes också flera beställningar av den fyrmastade barken Moshulu, som flera år hade legat i Nådendals hamn. Ofta kunde beställarna ha en viss anknytning till motivet, men många ville också ha tavlor av de kända klassiska segelfartygen såsom Herzogin Cecilie, Pommern, Passat, Viking, Draken, Grace Harwar, Carradale m.fl.

Åren efter dessa utställningar

Fyrmasterbarken Olivebank

hörde till den produktivaste tiden. Han målade 25-30 tavlor per år. På senare år målade han mest under årets ljusare tid, för han ville helst måla i det naturliga dagsljuset.

Det blev några års upphåll med utställningarna, men 1983 hade han en utställning i Dalsbruk. Bland besökarna fanns många från bekantskapskretsen men - eftersom tidpunkten var i juni - även många av ortens sommargäster. 1984 återkom han med en utställning i Helsingfors, denna gång i ett större galleri. Konstkritikerna gav både "ris och ros". Ros för gestaltningen av fartygen och ris för vissa färgval. Publiken var nu en annan än för åtta år sedan. De gamla sjöfararna var borta, vilket Uno noterade med vemod.

Den sista egna utställningen höll han samma år med delvis samma tavlor i Åbo. Här såldes rätt många tavlor. Kanhända anade man sig till att det inte skulle bli flera utställningar och att hans tavlor inte så länge till kommer att vara tillgängliga. Uno hade också bestämt sig för att detta

skulle bli den sista utställningen. Han tyckte att åldern började ta ut sin rätt. Efter de egna utställningarna deltog han likväl vid ett flertal tillfällen med tavlor tillsammans med andra utställare.

Tusen tavlor på 70 år

I sin bok "Minnen-tankar" från 1995 (den andra boken "Glimtar från gamla Hitis" utkom 1998) skrev Uno Rosenberg följande om sitt måleri: "Man blir nog ingen bra marinmålare i en handvändning. Jag har målat marinmotiv i snart 70 år och är inte fullärd ännu. För att bli en någorlunda bra marinmålare måste man först och främst ha talang och intresse, sedan bör man vara till sjöss en tid och försöka få en bakgrund till det hela". Det faktum att han själv seglat på segelfartyg bidrog sannolikt väsentligt till att öka intresset för hans marinmålningar.

Målandet var Unos stora intresse och han ville måla "så länge krafterna räcker till att hålla i penseln", som han själv uttryckte sig. Det blev ändå inte riktigt så,

för den försämrade synen och de styvnande fingrarna satte hinder i vägen de sista åren. Han målade sin sista tavla 1998. Tavlans fick namnet "Eriks likfärd". Den återger hur han tillsammans med sin far och yngre bror i en segelbåt för kistan med den drunknade brodern Erik till kyrkan i Hitis en tidig vårdag 1927.

På frågan om hur många tavlor han målat i sitt liv kunde han svara "kanske över tusen". Att detta är riktigt har vi även kunnat bekräfta när vi under de senare åren försökt katalogisera hans tavlor – så långt detta är möjligt – utgående från årtal och motiv. Det finns också vissa tankar om en retrospektiv utställning. Den kunde eventuellt hållas år 2008, då det gått 100 år sedan Uno Rosenbergs födelse.

Uno förevisar ett mästerverk

Text och foto: Bo Rosenberg

Historien om Strand-Henrik

Då säsongen har kommit igång och turistgrupperna kommer till Hitis för att uppleva den idylliska skärgårdsbyn får de på en guidad tur också ta del av Hitis mera mörka historia. Då får de höra den sk. galghistorien, historien om den olycksalige drängen Henrik Henriksson (född 1789).

Det är en historia med de ingredienser en bra berättelse behöver - förbjuden kärlek och mord.

I Hitis kyrkoby intill föreningshuset Furutorp finns idag en stenhäll, det sk. galgberget. Där fanns i tiderna galgplatsen där avrättningen av Henrik Henriksson ägde rum. Det skedde år 1816 och var den sista av landets offentliga avrättningar. Det är okänt om denna avrättning var en engångsföreteelse eller om det tidigare skett flera avrättningar på denna plats i Hitis byn.

Prosten Elis Selin skrev många böcker, och han forskade också i den arme Henriks livsöde. Han skrev en roman om galghistorien, "Strand-Henriks väg" som utkom år 1948. Boken är enligt honom "uppskisserad enligt folktraditionen, samt enligt fakta, som framgår ur arkivets kommunion- och historieböcker, kungörelser, stämmoprotokoll o. a. källor". Huvudpersonerna beskriver han i sin bok med deras riktiga namn, men i övrigt har han också ändrat namn på personer och hemman p.g.a. det känsliga ämnet.

Drängen Henrik Henriksson var bysmedens son, och jobbade som dräng på de olika gårdarna i byn. Enligt historien var han med sin svartlockiga kalufs och sina mörka ögon något som kvinnfolket gärna vilade ögonen på. Han hade pigan Anna-Kajsa som sin käraste men blev även svag för den vackra Anna Kresters från "Kasanäs" (född 1789). Hon var gift med bonden Anders Ersson (född 1782). Anna vantrivdes på den kalla och

karga "Kyrktallön". Maken Anders var en stygg karl som tuktrade sin Anna hårdhänt ibland, och hon kände sig ensam och övergiven.

Då sedan Henrik började jobba som dräng hos bonden Anders Ersson var det början på slutet. Henrik och Anna hade alltid haft ett gott öga för varandra och nu blev frestelsen för stor – till ett brott som dåtida bestraffades med döden. Anders var en svartsjuk och långsint man som gjorde den hemliga romansen ännu farligare.

Hösten år 1812 begav sig Anders på en av sina matresor. En vecka skulle resan räcka ifall vädret var bra, men så kom höststormen. Anna och Henrik trodde att Anders inte var att vänta hem innan stormen bedarrat, men de bedrog sig. De överraskades av vad Anna fruktade mest – Anders. Han hade svängt hemåt trots stormen och fann nu sin höggravida hustru i drängens säng. Henrik som kände Anders lynne blev rädd, tänk om han piskar ihjäl Anna? Någoting måste han göra, barnet hon bar på kunde likväl vara hans...

Om Henrik ströp Anders i berätt mod eller självförsvar vet ingen med säkerhet men klart var att rykten gick heta i den lilla utskärbyn. Anna var mest lättad över att vara fri sin stygga make och höll liket hemma i tre dygn utan att släppa någon in. Hon sa att Anders kommit hem berusad och fallit och slagit huvudet. Efter att Anders var begraven levde ryktena starka trots att dödsorsaken antecknats som en olyckshändelse. Till slut kallade man på myndighetspersoner och öppnade Anders grav och granskade liket en gång till. En rand över luftstrupen kunde skönjas, och förrättningen var därmed klar. Den 30 oktober hade Anders blivit strypt. Efter förhör fördes rannsakningsfången Henrik Henriksson till Åbo slotts kronohäkte. Även den vackra Anna Kresters häktades men hon orkade bara

över en vinter på Åbo slott och avled 1814.

Domen för dråp på Anders Ersson fastställdes slutligen och Henrik dömdes till döden, "hvar som biuder annan at dräpa, stånde samma straff som han själf hade dråpet giordt: miste ock then lif". Då Henrik kom hem till Kyrktallö byn på sin sista färd sökte pigan Anna-Kajsa upp honom. Hon sörjde hans öde djupt.

Enligt *Missgärningabalken av 1734* skulle Strand-Henriks dödsdom verkställas för att genom straffet sprida skräck och fasa bland folket så att ingen skulle våga sig in på brottets bana. Hela byn måste närvara vid avrättningen. I byn fanns på den tiden en krog intill kyrkan, som gjorde bra affär vid ett sådant tillfälle då envar ville styrka sig inför hemsigheterna. Vid stupstocken lär bödeln ha frågat ifall Henrik ville se på krogen eller kyrkan, men han hade ju ögonen förbundna. Först höggs den högra handen av, den som begått dådet, varpå Henrik halshöggs. Efter avrättningen blev några modiga kvar och hjälpte till då kroppen styckades och steglades. Då huvudet spikades upp lär det ha spikats så att han "såg" på kyrkan till slut. På den tiden syntes galgplatsen från kyrkogården. Strand-Henrik dog 27 år gammal.

De jordiska lämningarna av den avrättade fick inte begravas enligt vanlig sed utan det skulle ske i stillhet utan några ceremonier. Enligt historien skedde det sent en lördag kväll på senhösten och pigan Anna-Kajsa hjälpte till. När kyrkfolket kom till kyrkan följande morgon såg de till sin förvåning ett liten blomma i en kruka intill muren. Då smålog de och sa "Det ä' Anna-Kajsas tröst".

Avsides intill muren vilar Strand-Henrik

Artikeln (inkl.citat) baserar sig i sin helhet på boken "Strand-Henriks väg" av Elis Selin.

Text och foto: Catrin Ilmoni

Bröllop förr

*Spelmännen Stomtarn och Backorn
i täten för bröllopet*

Hur bröllopssederna gick till i Hitis på 20 och 30-talet drog sig Viva och Gertrud till minnes under en pratstund i februari 2005. Viva kom ihåg Märta och John Adolfssons bröllop, som hölls 1 augusti 1931. De hade sex par tärnor och marskalkar – bybor som bildat par eller var ogifta bekanta till brudparet. Paret var bl a Karin och Anton, Saida och Paul, Margit och Rudolf, Hjördis och Gunnar.

Gertrud kom bra ihåg Märta och Selim Westerbergs bröllop, då hon och systemen Greta var småflickor. Tärnornas klänningar var vita och för det mesta långa. Under andra världskriget, i den mån man höll bröllop då, blev tärnornas klänningar korta p.g.a. materialbristen. Marskalkarna bar mörk kostym, vit skjorta och vit rosett, vilket också var brudgummens klädsel.

Brudenkläddes nästan alltid hemma i föräldrahemmet. Brudklänningen var för det mesta vit och alltid lång. Den som klädde bruden kallades brudsäta. Hon hjälpte med kronan och slöjan. Hon band också

kransar till utsmyckning av brudbukettens band. Hon följde med till kyrkan och såg till att slöjan inte fastnade någonstans och att den föll vackert medan brudparet stod vid altaret. Det var brudsätan som tog hand om brudbuketten under vigselceremonin. Då Hedvig och Gunnar Berlin gifte sig var Viva brudsäta åt Hedvig.

Man tågade från brudens hem. Två spelmän med fiol gick i täten och spelade en speciell brudmarsch. Så kom bruden och brudgummen med alla tärnor och marskalkar i följe. Spelmännen spelade ända till kyrkfarstun. Därefter tågade brudparet in i kyrkan följda av tärnor och marskalkar medan kantorn spelade en bröllopsmarsch på orgeln. Tärnorna och marskalkarna följde med ända upp i koret, tärnorna på den ena och marskalkarna på den andra sidan om altaret. Prästen stod färdigt vid altaret.

Efter vigseln tågade brudparet ut till orgeltoner med tärnorna och marskalkarna i följe med övriga bröllopsgäster. Spelmännen fortsatte att spela

utanför kyrkan och gick i täten för bröllopet ända fram till den bondgård där bröllopet hölls. Efter att ungdomslokalen Furutorp byggdes på 1920-talet, började man allt mera hålla bröllop där. Men annars var det på större bondgårdar med rymlig sal, som man höll bröllopfesten. Viva och Gertrud minns att Risars och Klemets, Österbygge och Österlassa var sådana gårdar där man hyrde in sig, ifall brudens föräldrahem inte hade tillräckligt stor sal med plats för alla dansande gäster. Gertrud minns att Märta och Selim Westerbergs bröllop hölls i Österbygge, då Gertrud och hennes syster Greta var brudnåbbar iklädda små vita voileklänningar med spetsar.

När bröllopsgästerna var framme vid festplatsen var det dags för brudskål. Man skålade i något starkt som var utblandat till en smaklig dryck. Det man sedan bjöd på kunde variera. På vissa bröllop bjöd man på kaffe, bulle, kanelskorpor och kringlor, och senare mot natten på smörgåsar. Men många hade också mat på meny, som ofta, speciellt under kriget, bestod av kokt gädda med äggsås. Gertrud Klemets kommer bra ihåg det första bröllopet på ungdomslokalen. Det var Alia och Ture Grönroos som gifte sig. Det var ett stort och påkostat bröllop med hornorkester från Hangö, som tog emot gästerna på lokaltrappan med musik. Före detta hade spelmännen Axel Gustavsson, "Backorn" Vivas far, och Ture Eriksson gått i täten för brudföljet och spelat ända från kyrkfarstun. På detta bröllop bjöds det på mera påkostad mat än vanligt som gästerna snart visade sig vara ovana vid. Huvudrätten var en kötträtt. Till efterrätt dukades fram en stor ost. Den gamla ungarlen från Grops, Emil Karlsson, tog åt sig hela osten. Han hade stora svårigheter med att få slut på den så han bad ungdomarna om hjälp.

Byns unga kvinnor ställde upp som servererskor i mörka klänningar med stärkta vita spetsförkläden och vitt diadem i håret.

Maten lagades hemma hos dem som hade fått det uppdraget. Gertrud och Viva kom ihåg en rolig episod, föranledd av att maten bars och transporterades med häst och kärra till lokalen. På Hildur och Paul Backmans bröllop hade tant Axa kokat blåbärssoppa

och två kvinnor bar på hinken med soppan. Efter dem kom hästen Stomta Pekka med kärra och körkarl. I ett obehagat ögonblick vid kyrktån stoppade Pekka mulen i blåbärssoppan. Hästen lär nog inte ha hunnit dra i sig värst mycket av det goda innan den blev upptäckt. Den här händelsen talades det länge om i bygden.

När maten, kaffet och bullen var uppäten följde brudvalsens. Den dansade brudparet alltid utan andra par på golvet. Vivas far, Axel Gustavsson spelade på de flesta bröllop i byn. Han kunde många fina valser. Under kriget ansågs det inte passande att ha dans på bröllopet, så Viva och Torsten hade ingen dans och höll heller inget bröllop. De gifte sig på Torstens permission julmorgon 1939.

Gertrud och Adolf gifte sig i september 1942. Bröllopet hölls hemma i Bergs. De skulle ha haft litet dans. Men av hänsyn till Gertruds mormor, som strax innan avlidit, lämnade man bort dansen. Litet underhållning bjöds det ändå på. Prästen Elis Selin hade övat in "När björkarna susa..." Britta Grönroos, som hade vacker sångröst, sjöng den och prästen ackompanjerade på dragspelet.

Till bröllopsceremonierna hörde att vid 12-tiden på natten dansa kronan av bruden. Alla unga kvinnor gick i ring med bruden och de dansade turvis med henne. De sjöng såsom Viva ännu idag kan sjunga

Aldrig blir du flicka mera,
aldrig bär du krona mer.
Det har varit och det har varit,
och vacker flicka har du varit.

Efter sången hissade man upp bruden under allmänt glam.

Samma ceremoni upprepades med brudgummen och karlarna. Då sjöng man

Aldrig blir du gosse mera,
aldrig bär du blomma mer.
Och det har varit och det har varit,
och vacker gosse har du varit.

Eftersom karlfolket vid midnatt redan hunnit avnjuta en och annan knorr, kunde upphissandet av brudgummen gå ganska livat till.

Efter midnatt dök snackarna upp. Det kunde vara Rosala- och Bölebor eller bybor, som kunde tycka att de borde vara med på bröllopet. De ropade "Bruden ut! Bruden ut!" Och bruden kom ut och visade sig på trappan. Om snackarna uppförde sig hyfsat kunde de bli inbjudna på kaffe och smörgås.

När natten fortskred och dansen var i full gång, försvann brudparet vid tvåtiden för att återkomma efter en kortare eller ibland längre bortavaro men nu som ungmor och ungfår. Bruden hade bytt om och bar en kort vacker klänning med blomma i håret. Nu samlades alla yngre som rymdes på golvet för att par om par med skål i handen sjunga

Ungmorsskål den bästa är av alla skålar,
ungmorsskål den bästa skålen är.
Trallalla, trallallallalla.

Man sjöng tills man tröttnade och glaset var tomt.

Så fortsatte bröllopsfirandet till långt in på småtimmarna med dans och mera kaffe och smörgåsar och en och annan knorr.

Intervju med Viva Grundström och Gertrud Klemets i Hitis. Utskrivet av Anita Österberg.

Tia s Bok
Kirja
Vuorikatu
Berggatan 19
248 6060

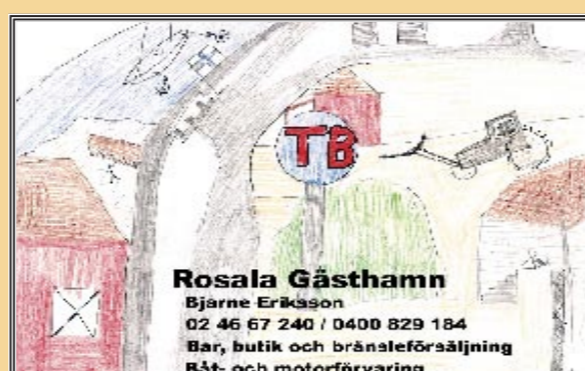
Hänke
Hangö

Sjökort
Böcker
Kontorsmaterial
Kort
m.m.

Merikortteja
Kirjoja
Konkitoraru
Ker Hejä-
y.m.

Tervetuloa!

Välkommen!

Mini Maraton i Hitis

Mini Maraton sprangs i Hitis sommaren 2004 för sjunde gången. Som bäst har kombinationen motionslopp och tävlingslöpning lockat sammanlagt 90 deltagare. I fjol deltog 70 löpare i det regniga vädret. Vattenkylningen visade denna gång sin effektivitet för det var svårt att urskilja svett och regnvatten. I soligt väder gäller endast luftkylning och den metoden är mindre effektiv. Löparna verkade inte heller vara särskilt medtagna när de väl sprungit eller gått i mål. Den yngsta deltagaren Adam Wiberg var bara 6 år gammal och den äldsta en god bit över 70 år. Alla fullföljde sitt lopp antingen genom att löpa, gå eller varva löpning med gång. Det bästa verkade ändå vara tillfredställelsen med att komma i mål och inte ge upp.

Som namnet säger är det inte frågan om en maraton i hela sin längd utan en betydligt kortare variant där landsväglopp är kombinerad med terränglöpning längs skogstigar. En av eldsjälarna och den ledande arrangören Jörgen Holmström berättar att löparna får anmäla sig antingen till en tävlingsklass som är ca 13 km lång eller delta i en motionsklass som är ca 6 km lång. I fjol deltog 19 löpare i tävlingsklassen varav fyra damer. I den betydligt populärare motionsklassen deltog 51 löpare. –Vatten och sportdryck serveras längs vägen och det första stoppet är vid 3 km, berättar Jörgen. Behovet av frivilliga funktionärer är därför stort och under loppet medverkar kanske ett dussin som hjälpte till på olika sätt.

Start och mål sker vid Backom Café i Hitis. Motionsloppet går endast över delar av Hitislandet medan tävlingslöparna får springa över bron till Rosalasidean för att svänga av vid Långnäs och komma fort tillbaka via Stubbnäs. Banan är utprickad med markörer. Även om de inte på alla ställen står tätt har ingen ännu tappat bort sig säger Jörgen. En löpare sprang fel denna gång men han samlade sina krafter och gjorde om en del av loppet. I motionsloppet noteras inte officiella tider, men Jörgen berättar att på löparnas önskan har även de fått sina tider registrerade. Alla får deltagarmedaljer men endast de

som löper i tävlingsklasserna får medalj enligt de tre första placeringarna. De övriga får en likadan medalj om nacken som motionslöparna.

Olivia Österberg ett underbarn i löpning

I motionsloppet som drog flertalet av deltagare fanns en brokig samling av löpare. Många löpte på fullt allvar och andra tog det lugnt ute i terräng och på landsväg. Först i mål kom två äldre herrar och strax därefter dök Olivia Österberg upp i en fin spurt. Långt senare började andra löpare dyka upp. Olivia är bara 13 år gammal och trots sin unga ålder distanserade hon alla damer och betydligt äldre pojkar. –Inte blev jag trött säger Olivia och inte tränar jag värst mycket löpning heller.

Svårt att tro om det är sant men i varje fall är hon en ivrig fotbollsspelare och därtill lär hon var bästa löparen i skolan hemma i Fredrikstad i Norge. Hon tränar fotboll fyra till fem gånger i veckan och det sätter sina spår även på löparbanorna.

–Banan var bra fastän jag plumsade i vattnet ibland

Olivia Österberg

Jan Lindström

men det gjorde inget säger hon. Hennes officiella tid var 27 minuter och 54 sekunder. Kanske hennes aktiva medverkan i Hitis idrottskola under flera somrar bidrar till framgången.

Tävlingsklassens obestridda segrare

Segern i tävlingsklassen gick i år överlägset till Jan Lindström från Rosala/Helsingfors. Han kopplade bort terrängväxeln redan i starten och plockade in en hög växel för redan efter några inledande steg sprang han ensam majestätiskt med klockan som enda motståndare. –Det är mitt fjärde lopp i Hitis. Vanligtvis springer jag ca 10 km per dag för att hålla konditionen i trim Förut sprang jag för IFK i Helsingfors men sedan 1999 tävlar jag för Sjundea IF. Inte blev jag trött säger Jan som gjort tiden 2 h 31 min i Berlin maraton.

Han har fler meriter att visa upp än någon annan deltagare, bl.a. FM brons i terränglagtävling. I Hitis blev Jans tid 48 min 53 sekunder. Han innehar även banrekordet på 45 min 55 sekunder från år 2000. Tvåan fick en tid som var ca 8 min sämre.

- Nuförtiden tar jag en dag i sänder och tävlar inte lika aktivt som förut. För i år var detta mitt fjärde lopp. Jag springer hellre på landsväg än i terrängen. Flera goda löpare kunde lockas hit om loppet var kortare och banan gick på landsväg för banan var blöt i skogen.

Rigmor Lehtinen drottning i damklassen

Rigmor från Böle/Stockholm vann övertygande damklassen med tiden 1 h 09 min 27 s. Det var Rigmors tredje seger och hon fick likt Jan Lindström vandringspokalen som utdelas efter tre segerrika lopp. –Bra bana för jag tycker om att löpa i regn och terräng. Inte är jag någon tävlingslöpare men visst brukar jag motionerar en till två gånger i veckan. Till mina meriter hör Lidingöloppet och Stockholms maraton. Inte blev jag trött av att springa här och nog ställer jag upp nästa år här i Hitis.

Rigmor
Lehtinen

Jan-Erik
Holmström

Maratonloppetets initiativtagare Jan-Erik Holmström

-Idén föddes av att jag är intresserad av motionslöpning och tänkte att det finns många här omkring som har samma intresse. Jag fick Jörgen att tända på idén och han drar nu det tyngsta lasset. Ungdomsföreningen i Hitis blev aldrig intresserad av att komma in som arrangör. Det blev därför frivilliga brandkåren som tog över ansvaret med Per-Erik Fihlman som ledande drivkraft. Det första året hade vi 30 deltagare och sedan har antalet i sakta mak ökat. Hitis marthona är också med på ett hörn.

-Deltagarna kommer huvudsakligen från Hitis och Rosala men några är från Kimito, Pargas och Åbo. Mini maraton i Hitis är inte till för eliten men alla får vara med både bra och mindre bra men på våra villkor. Loppet har fått en aning publicitet. Radio Åboland brukar uppmärksamma oss och resultaten har publicerats i Annonssbladet som utkommer i Kimito.

Mini maraton till ära deltog Holmström själv i loppets tävlingsklass. Inte för att han tävlade men ville lika väl springa den längre banan. Han ses ofta motionera på Hitis vägar och till hans meriter hör bl.a. några Vasalopp på skidor.

En vacker gest av arrangörerna

Vanligtvis går överskottet från maratonloppet till brandkåren. Intäkterna kommer huvudsakligen från deltagaravgiften som i fjol var tio för de stora och fem för de små. För pengarna har brandkåren förnyat sin släckningsutrustning och förstorat branddepån. Denna gång meddelade Jörgen i sin presentation för deltagarna att tio procent av intäkterna går till Brita Tidströms minnefond för unga lovande gymnaster. Brita "Tidis" Tidström var mångårig verksamhetsledare för Finlandssvenska Gymnastikförbund. Hitis var hennes sommarparadis och här deltog hon aktivt som funktionär vid maratonloppen och i Hitis idrottsskola. Hon gick bort den 8 maj 2004 efter en svår sjukdom. Hennes önskan vara att få se Hitis en sista gång innan krafterna sinade. Dessvärre kunde hennes önskan inte uppfyllas men Hitisborna besvarade hennes varma känslor för bygden med denna vackra gest.

Text: Jan Sundberg Foto: Bernt Örså

Gråhägern – en nykomling i skärgården

Gråhägerpar vid sitt bo
Foto: Mika Bruun, Estland, april 2005

Gråhägern har blivit en allt vanligare syn i Skärgårdshavet. Från att ha varit en stor raritet och tillfällig gäst är fågelarten numera hemmastadd i Rosala-Hitis med omnejd. I varje fall den äldre generationen har säkerligen lagt märke till att gråhägern blivit vanligare. För ett par tre decennier sedan kunde man räkna de totala årliga observationerna i Finland på sina händers fingrar. Häckningen i Finland var tidigare sporadisk en smärre sensation för ornitologerna eller "fågelskådarna". Numera är alltså situationen en annan men gråhägern är fortfarande en sällsynt fågel om man beaktar hela vårt land. Endast längs kustområdena och speciellt i sydvästra Finland är arten allmän. Gråhägern är en sydlig art som gynnats av mildare väderlek och av s.k. eutrofiering, d.v.s. övergödning av vattendragen. Övergödningen leder bl.a. till att grunda havsvikar växer igen och sedan utvecklas till utmärkta matplatser för t.ex. gråhägern. Gråhägerens föda består till största delen av smådjur såsom småfisk, grodor och vatteninsekter som lever i grunda och vegetationsrika vattenområden. På sådana

ställen brukar man ofta komma fågelarten nära och ifall den inte märker en kan man se hur den med sin långa näbb plockar ett och annat ätbart från vattnet. Vanligen märker gråhägern ändå en först och då ser man den lyfta med tunga vingslag från vassruggarna på grunt vatten.

Gråhägern är numera alltså fast bosatt även i Rosala-Hitis. Arten häckar vanligen i små kolonier på öar och skär beväxna med tall. Den bygger sitt bo i ett lämpligt träd och inte på marken som man kanske skulle vänta sig då man beaktar fågelns storlek och utseende. Under häckningstiden håller sig gråhägern rätt stilla och man ser den ganska sällan. På sensommaren då häckningen är över ser man den oftast för då är den som aktivast och flyger från en lämplig matplats till en annan. Ofta flyger fåglarna tillsammans i mindre flockar på två eller tre fåglar upp till sju, åtta och t.o.m. fler. Under flykten kan flocken splittras då fåglarna söker sig en egen matplats som vanligen ligger ett stycke från de övrigas. Ibland kan man se fågelns på

utkik då den landat i en trädtopp. Gråhägern med sina smala och långa ben och sin smäckra hals utgör då en sevärd och nästan bisarr upplevelse. Gråhägern gör också längre vandringar från ett ställe till ett annat. Det här innebär att vi i Rosala-Hitis ofta ser fåglar som kommit hit från söder, t.ex. från Estland, tillsammans med fåglar som häckat i Finland. Gråhägern är en flyttfågel hos oss. Den är beroende av öppet vatten och klarar bara sällan av att övervintra i Finland på grund av istäckets.

Gråhägern är vanligen lätt att känna igen. Den liknar en trana men är något mindre till storleken. Gråhägern har därtill en stor näbb, en bakåtriktad tofs på huvudet och håller sig med en karakteristisk "argsint" min. Till sin huvudsakliga färg är gråhägern som namnet redan antyder grå liksom tranan. Tranan är dock något större, saknar tofs på huvudet och har ett vitt längsgående fält från ögat mot den svarta övre delen av den långa halsen. Därtill har tranan en röd fläck på hjässan medan gråhägern helt saknar röd färg. I flykten är gråhägern också lätt att skilja från tranan eftersom den håller halsen krökt och huvudet stött mot framkroppen medan tranan alltid sträcker på halsen då den flyger. Förekomstplatserna är också olika. Gråhägern håller till på sankstränder och strandängar medan tranan trivs på öppna myrmarker inne i landet. Gråhägern bildar, till skillnad från tranan inte en plogformad flock vid sin flyttning. Tranan har ett trumpetande läte medan gråhägern ger ifrån sig kraxande hesa läten samt knäpper med näbben.

Hur förhåller man sig till nykomlingen i vår omgivning? Allmänt taget tycks det råda delade meningar om gråhägern. Många av oss tycker inte om fågelns eftersom den smutsar ner häckningsplatsen och i viss mån stränder och bryggor med sin avföring. Gråhägern kan inte heller uppvisa någon vacker sång, snarare tvärtom. Fågeln äter även fisk och kan tänkas tävla med människan om denna naturresurs. Men fågelns kan ändå inte belastas med många fel. Nedsmutsandet av bryggor, båtar och stränder är ändå bagateller utan större förfång för någon av oss. Snabbt spolar regnen bort avföringen som då, tyvärr, återbelastar vattendragen med näringsämnen. Man kan ändå inte beskylla gråhägern för den tilltagande övergödningen. Fågeln tar mera näringsämnen från

vattendragen än vad den bidrar med sin avföring. Övergödningen av vår miljö är kort sagt en följd av människornas omformning av naturen i ett större och ett mindre perspektiv, både på regional och på global nivå. Att gråhägern äter fisk är inte heller problematiskt eftersom den föredrar andra fiskar än människan är ute efter. Häckningen sker i kolonier men det är inte fråga om hundratals fåglar, vilket kan vara fallet i Estland, utan en handfull eller högst ett tiotal. Häckningsplatserna utgör smärre avbräck i en annars rätt enhetlig miljö. Gråhägern är en praktfull fågel att skåda, njut alltså av detta! En dålig sångröst rår man ju inte för

Gråhäger heter på latin *Ardea cinerea*

Karta som visar återfynd av gråhäger ringmärkta i Finland (Ringmärkningsbyrån).

Om du hittar en ringmärkt död fågel är det önskvärt att du lösgör ringen och tillsammans med fynduppgifter (datum, plats) samt dina egna kontaktuppgifter skickar den till Zoologiska museet, Ringmärkningsbyrån, PB 17, 00014 Helsingfors universitet. Om den döda fågelns ännu är relativt färsk kan man gärna skicka hela exemplaret till museet utan att lösgöra ringen från fågelns.

Text: Olof och Gun Biström
Mossberget, Rosala

Rackartyg, promenader och ungdomsminnen

En gång bodde det mitt på Hitislandet en kvinna, som gick och lade sig i sin säng i september och steg upp igen först i februari. Denna typ av vintersömn brukar ju mumintroll och björnar sporta med, men tydligen ibland även medelålderskvinnor!

Denna kvinna som till den milda graden förälskat sig i sin säng, hade på den tiden två stora koaktiga hundar, Miska och Susse. Miska var äldre, nästan hundra år gammal, och Susse var hennes barnbarn.

Tidigare hade kvinnan, tillsammans med sina hundar, vandrat kors och tvärs över ön, faktiskt ända bort till Rosala. Men efter att hon lagt sig i sängen, och efter att hon börjat trivas så bra under sitt täcke, tog inte kvinnan längre ut sina hundar på långa härliga promenader. Till en början var hundarna enbart förvånade. Vad i alla sina dar skall det här betyda! Inga morgonpromenader? Inga fler uppfriskande små dagspromenader och inga sövande kvällsturer? Hundarna satt helt förbryllade på sin gård. Inte en

endaste liten promenad...

Alla vet väl att motion är nyttigt! Det skrivs om det i alla tidningar och man pratar om det i televisionen. Man gör undersökningar och publicerar forskningsresultat om motionens förträfflighet, nog skulle man tro att kvinnan också hört om detta! Miska slickade Susse på nosen som i sin tur slickade sin mormors öra. Sedan tittade de båda långtansfullt ut mot vägen som svängde mot byn och på den lilla skogen bakom staketet... Båda suckade och tittade på varandra. Därefter rundade de sakta lunkande huset och återvände sedan lite nedstämda tillbaka till sina vaktposter.

Så här fortsatte det i några veckor. Sedan en dag föreslog Susse för sin mormor, att de skulle ta en liten tur på egen hand. "Skall vi göra en blixervisit till Pablo? Vi kommer snabbt tillbaka. Inte märker matte något. Hon ligger bara i sin säng och läser en bok, eller i bästa fall så sover hon!" Hundarna kilade iväg. Grannens hund Pablo hälsade damerna med ett glatt skall. Man språkade en stund om det ena och det

andra, lämnade små textmeddelanden vid trädrötterna och sedan återvände hundarna snabbt hem till sin gård igen.

Så här fortsatte det i några veckor. Sedan en kväll föreslog mormor för Susse att de skulle göra en rundtur i byn. "Det skulle vara så roligt att få se kyrkan och sjöbevakningstornet, biblioteket och ålderdomshemmet. Och förstås också Sanna, Kia och Cindy!" Sanna, Kia och Cindy bodde en bra bit ifrån Miska och Susse, och hundfröknarna hann inte träffas alltför ofta. Tidtabellerna passade helt enkelt inte ihop och hundkalendrarna fylldes i expressfart. Alla hade sina egna bestyr, käppsökarfärder, tider för tupplurer och blöjbestyr. Miska och Susse beslöt sig för att smyga iväg i skymningen och slå två flugor i en smäll. De skulle få en kvällspromenad och en kompisträff på samma gång. Och precis som hundarna hade gissat märkte inte damen i sängen ett dugg! Alla verkade nöjda.

Så här fortsatte det i några veckor tills Susse en dag märkte att mormor Miska på egen hand smög sig mot byn. De var mitt i en bollek och mormor bara försvann utan att säga till! Vart tog mormor vägen? Och varför hade mormor inte bett Susse följa med? Susse beslöt sig för att följa efter henne på tryggt avstånd utan att mormor ens i misstag skulle märka något. Miska vandrade runt på stränderna i maklig takt. Hon traskade runt gårdarna precis som om hon sökte efter något. Nu och då stannade mormor upp för att vila, och ibland somnade hon till med ett snarkande. Susse fick tålmodigt vänta fastän hon blev

bekymrad över tiden som rann iväg. "Vi har redan varit länge borta, snart börjar man nog sakna oss..." suckade Susse.

Så här fortsatte det i ett par veckor tills mormor Miska kom på idén med nattorientering. Det är ju så populärt ute i stora världen! Varför inte försöka med nattorientering i Hitis också! Susse försökte tala förstånd med mormor. "Snälla mormor! Du är redan ganska... tankspridd och ganska... döv och ganska... blind! Ibland kommer du inte ens ihåg vad du heter. Dina ben är inte heller vad de varit, kan du inte börja virka pannlappar istället." Men mormor Miska gav sig inte! Hon tänkte på sin ungdom och på de vilda promenader som hon gjort på den tiden. På berg som hon har bestigit och på myrar som hon utan rädsla gått över. Och på alla pojkhundar som hon har träffat. Ett lyckligt leende spred sig över mormors ansikte. "En vacker dag rymmer vi igen! Om så bara för att hedra minnet av gamla goda tider och alla nattäventyr vi varit med om!"

Om du någon gång råkar se två koaktiga hundar vandra omkring i Hitis by, så vet du vem de är. Du kan kalla på dem. Du kan kommendera hem dem. "Miska och Susse! Gå hem!" kan du säga. "Matte har fått ett nytt ben på posten. Snart är hon nog ute på promenad med er båda igen!"

Text: Eppu Nuotio
Översättning: Tina Örså,
Bilder: Viola Wilson, Maria Lumme

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Läkarmottagningar Dalsbruk/Kimito
Dalsbruk, tel. 4661 890 mån till to kl. 8-16
och varannan fredag kl. 8-16 och kl. 8-14
Kimito, tel. 421 588 mån till to kl. 8-16
och varannan fredag kl. 8-14

Läkardejourering kväll/natt
Dalsbruk, tel. 46 61 890 ti och to kl. 16-21
samt varannan fredag kl. 8-16
Kimito, tel. 42 15 88 må och ons kl. 16-21
samt varannan fredag kl. 8-16
Övriga tider: Jourläkaren nås per tel. 7723 611
(se nedan)
Salo hälsocentral/sjukhus, tel. 77 23 611
vardagsnätter kl. 21-08, samt veckoslut
dygnet runt

Hitis rådgivning
Solglimten. Teltid, vardagar kl. 8.00-8.30 och
kl. 12.30-13.00 (46 66 810 / 040 548 73 43)
Mottagning och hembesök enligt
överenskommelse. Arbetstid vanligen kl. 8-16.
Allmän mottagning utan tidsbeställning i
Hitis, Solglimten måndagar kl. 14-15 och i
Rosala, lågstadieskolan onsdagar kl. 14.30-
15.30
Högsåra första tisdagen i månaden kl. 9.30-
10.30 i Högsåra pensionat

Dalsbruk tandläkarmottagning
Telefon växel 46 61 890, tandläkare,
tel. 46 61 317

Hitis sjöbevakning
Tel. 020 410 71 10, reservnummer 23 33 777

Polis Dalsbruk
Malmvägen 2 onsdagar 8.30-15 tel. 466 1015

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Leif Eriksson,
tel. 46 67 113 / 0400 840 989
Vice brandchef: Martin Fagerholm,
tel. 46 67 194 / 040 551 4922

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Veterinär Tuomo Waltari
Telefontid kl. 8-9
Tel. 421048 / 0500 110 660
Jour 7337 555

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Lövö färja, tel. 040 829 1733
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Kommunala Ämbetshuset i Dalsbruk
Malmvägen 2
Tel. 5211 200
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdagar 8-17,
fredagar 8-13.45
Ämbetshuset är stängt från den. 11 juli till den
22 juli
För mera information se www.dragsfjard.fi

Klara-Skärgårdens Renhållning AB
Hertsböle, tel. 040-5717 295 eller
Klara 2745 920
Hertsböles mellanlagringsstation öppet:
torsdag 8-12 och 13-17, lördag 13-17
Gratis mottagning av sorterade sopor från
hushåll. En släpkärra per månad.
Insamlinga av metallskrot och problemavfall
sker med servicebåtarna Jumbo-Roope och
Roope.
För mera information se sopterminalinfo eller
www.klara.fi

Hitis Bibliotek
Marina Johansson, tel. 46 66 617
Måndagar: 15.00 - 18.00
Torsdagar: 16.00 - 19.00

Nordea Bank/Hitis
Tel. 46 66 624
Tisdagar kl. 10.00 - 15.00

Post
Rosala Post, Båtviksvägen 15.
Kerstin Sundqvist, tel. 020 452 18 58
Må - fre kl. 12.00-13.00
tis även 17.00-18.00
Sommartid 20.6-31.8 må - fre kl. 12.30-13.30,
tis även 17.00-18.00
Hitis ombudspost i bankkontoret.
Eivor Gustafsson, tel. 020 452 18 56
Måndag - fredag 11.00 - 13.00
Sommartid 27.6-5.8 må - fre 12.30-13.30

Pastorskansli
Eva Hanner, tel. 46 66 605
Öppethållningstider: Tisdagar och
torsdagar 9.00 - 12.00

www.friskbris.fi

Stigs Kontor & Foto

Kolabacksvägen 4.
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ tietoco@netti.fi
🌐 www.netti.fi/~tietoco

Allt möjligt och omöjligt!
Tveka inte, FRÅGA!
Kaikka mahdollista ja mahdotonta!
Älä epäröi, vaan KYSY!!

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider i juni-juli

Åbo: Mån & Fre 12 - 16,
Tis - Tor 12 - 18
Kimito: Mån - Fre 9 - 17,
Lör 10 - 14
Helsingfors: Mån - Fre 10 - 16,
Sommarstängt 4-27.7

Händelsekalender

- 22.6 Midsommarstången majas i Rosala kl. 17 vid Branddepån, arr SVRB
- 23.6 Midsommarstången majas i Hitis kl. 18 på Kyrkbacken, arr HVH
- 24.6 Midsommarstången reses i Hitis kl. 14, arr HVH
- 24.6 Midsommarstången reses i Rosala kl. 15, arr SVRB
- 25.6 Sillis på midsommardagen i Hitis kl. 12-15 Backom Café, arr Understödsföreningen Hustomten
- 29.6 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Mari-Sofi Johansson kl. 17.30, arr Rosala Byaråd

HITIS KALLAR 1.7-31.7.2005

- 1.7 Rosala, Bruksteatern förevisar "Fruar på vift" på Vikingaborg kl. 19, arr Rosala Byaråd
- 2.7 Högsåra, Bruksteatern förevisar "Fruar på vift" på Sunnanland kl. 16, arr Högsåra byalag
- 2.7 Hitis, Brandkärsfest på Furutorp kl. 19, anmälningar till Holmströms Lanthandel, arr Hitis FBK
- 2.7 Hitis, Gitarrkonsert i Hitis kyrka kl. 14, Musikinstitutet Arkipelag, arr Hitis församling
- 2.7 Vänö Dagen, Marknad och dans till levande musik, arr Vänö Vänner
- 4.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar Pinocchio kl. 19 på Vikingaborg, arr SVRB
- 6.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Mari-Sofi Johansson kl. 17.30, arr Rosala Byaråd
- 9.7 Sommartorg vid Rosala Handelsbod kl. 10-13, arr Rosala Byaråd
- 9.7 Hitis, Allsång på Furutorp kl. 19, kaffeservering, arr HVH
- 9.7 Hitis, Vålgörenhetskonsert i Hitis kyrka kl. 18, medverkande: Sanna Räsänen orgel, Maria Johansson sång, samt Hillel Tokazier, arr Hitis församling
- 13.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Mari-Sofi Johansson kl. 17.30, arr Rosala Byaråd
- 13-14.7 Hitis, Sommarmarknad med hantverk, konst och loppmarknad, mat- och kaffeservering på Furutorp kl. 11-16, arr HVH
- 13-16.7 Rosala, Utställning av gamla fotografier i Hitis Rosala skola kl. 11-15, på lördag kl. 11-16, arr Rosala Byaråd
- 15.7 Rosala, Dansafton i Rosala gästhamn kl. 20, arr TB-Marin

- 16.7 Rosala Sommarblot, Sommarmarknad på Hundtorget med mat, musik och dans, arr SVRB
- 16.7 Hitis, Sommarjazz på Furutorp kl. 18, arr HVH
- 16.7 Vänö, Träbåtsdagen, "halmhattutflykt" och kvällsdans till levande musik, arr Vänö Vänner
- 17.7 Hitis, Festgudstjänst kl. 11 i Hitis kyrka, arr Hitis församling
- 18.7 Biskopsö, Marknad vid förbindelsebåtsbryggan kl. 14, fisksoppa, arr Biskopsö byalag
- 20.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Mari-Sofi Johansson kl. 17.30, arr Rosala Byaråd
- 20.7 Rosala, Friluftsandakt på Hundtorget i Rosala kl. 18, arr Hitis församling
- 22.7 Hitis Mini Maraton, start kl. 16.30 vid Backom Café, anmälningar mottas en halv timme före start, arr Hitis FBK
- 22.7 Högsåra, Sommarkag, inleds med marknad vid Farmors Café kl. 11, program som pågår hela dagen, Visans vänner medverkar, arr Högsåra byalag
- 22.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar Pinocchio kl. 18 på Sunnanland, arr Högsåra byalag
- 23.7 Sommartorg vid Rosala Handelsbod kl. 10-13, arr Rosala Byaråd
- 24.7 Rosala, Rosala öppna kubb-mästerskap vid Hitis Rosala skola kl. 14, arr Rosala Byaråd
- 28-31.7 Vänö, Du och Vänö festival, kammarmusik konserter, föreläsningar och diskussionstillfällen, arr Vänö Vänner
- 30.7 Hitis, Trivselkväll med mat och dans till Showdown på Furutorp kl. 19, arr HVH
- 30-31.7 Rosala, Vikingamarknad i Vikingacentret kl. 10-18
- 5.8 Rosala, Dans på Vikingaborg till Tommys kl. 20-01, arr SVRB
- 27.8 Rosala, Filmmiddag på Vikingaborg. Tidpunkt meddelas senare.
- 27.8 Forneldarnas Natt i Hitis och Rosala. Brasorna tänds kl. 22

ALLA ARRANGÖRER HÄLSAR DIG, DIN FAMILJ, VÄNNER OCH BEKANTA VÄLKOMNA TILL VÅR VACKRA SKÄRGÅRD

Simskola i Rosala

18-29.7 i Klobbviken
 Simlärare: Fanny Örså och
 Julia Cumming
 Information: Tina Örså (46 67 123)
 anmälan i simskolan 18.7

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Simskola i Hitis

18-30.7 vid Folkhälsans simbrygga
 Simlärare: Linda Sundberg
 Förhandsanmälan:
 Camilla Lumme, simombud
 (040 559 15 31) eller anmälan i
 simskolan 18.7

Det är sommarkväll blir natt och dag

*Nu speglar sig månen
Nu lever stjärnorna
Basturöken nuddar kläderna
Det är kväll blir natt och dag*

*Nu skrattar svalorna
Nu kommer myggbetten
Nu kommer jordgubbarna
Och doften av solkräm*

*Barnet och mannen rensar fisk.
En sik i vänster hand en sax i barnets.
Mannen tvättar siken i havet.
Gräs växer i vattenkanten.
Klippan sluttar brant och hunden halkar.*

*Fönstren är tvättade
Blåbären är plockade
Fyrtornet spirar*

*En stjärna i ögat
Ett ljus i handen
Mossan är våt och klipporna kalla
Kaveldunet flyger i skymningen*

*Tystnad strax efter tio
Det är väderleksrapport
Det är kväll blir natt och dag*

Dikt av Heidi von Wright